

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ неперервної освіти і туризму**

ПОГОДЖЕНО
Директор
ННІ неперервної освіти і туризму

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри готельно-
ресторанної справи та туризму

_____ Іван ГРИЦЕНКО
(підпис)

_____ Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО
(підпис)

«_____» _____ 2025 р.

«_____» _____ 2025 р.

**БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Розвиток туристичного потенціалу Київської області»**

Спеціальність: 242 «Туризм»

Освітня програма «Туризм»

Гарант освітньої програми

Ірина КУДІНОВА

(підпис)

Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи

Ірина КОВАЛЬЧУК

(підпис)

Виконав

Михайло МИРГОРОДСЬКИЙ

(підпис)

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ неперервної освіти і туризму**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри готельно-ресторанної
справи та туризму**

д.е.н., професор _____ Мельниченко С.В.

(підпис)

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту

Миргородському Михайлу Івановичу

Спеціальність **242 «Туризм»**

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи **«Розвиток туристичного потенціалу Київської області»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від: 29 жовтня 2024 р. № 1936 «С».

Термін подання завершеної роботи на кафедру до: 25 травня 2025 р.

Об'єктом дослідження є туристичний потенціал Київської області як складна соціально-економічна система.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади формування, оцінки та розвитку туристичного потенціалу Київської області.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі туристичного потенціалу Київської області.

Перелік питань, які потрібно розробити:

- ✓ Розглянути методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу територій.
- ✓ Проаналізувати світовий досвід розвитку регіонального туризму та можливості його адаптації в Україні.

- ✓ Характеризувати природно-рекреаційні ресурси Київської області.
- ✓ Оцінити історико-культурну спадщину як частину туристичного потенціалу регіону.
- ✓ Визначити основні проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області.
- ✓ Розробити комплекс заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості регіону.
- ✓ Запропонувати шляхи підвищення ефективності використання туристичного потенціалу області.

Дата видачі завдання «01» грудня 2024 р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

(підпис)

Ірина КОВАЛЬЧУК
(прізвище та ініціали)

**Завдання
до виконання**

прийняв _____
(підпис)

Михайло МИРГОРОДСЬКИЙ
(прізвище та ініціали студента)

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ БАКАЛАВРСЬКОЇ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

№ з/п	Етапи підготовки та захисту кваліфікаційної бакалаврської роботи	Термін виконання	Примітки (фактично виконано)
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи, підготовка завдання, складання плану, консультації з проведення дослідження	1 вересня – 30 вересня 2024 р.	<i>виконано</i>
2	Підготовка та видача завдання	1 жовтня – 1 грудня 2024 р.	<i>виконано</i>
3	Підготовка першого розділу роботи	1 грудня 2024 р. – 1 лютого 2025 р.	<i>виконано</i>
4	Підготовка другого розділу роботи	2 лютого – 30 березня 2025 р.	<i>виконано</i>
5	Підготовка третього розділу роботи	1 квітня – 5 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
6	Підготовка висновків, списку використаних джерел та додатків. Оформлення роботи відповідно до встановлених вимог, передача на перевірку керівникові.	5-10 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	10-15 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
8	Перевірка роботи на академічний плагіат	16 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
9	Отримання відгуку керівника роботи	17-18 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
10	Отримання зовнішньої рецензії	19-20 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
11	Подача роботи на кафедру	20 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
12	Підготовка доповіді і презентації. Попередній розгляд та захист на випусковій кафедрі	20-25 травня 2025 р.	<i>виконано</i>
13	Допуск бакалаврської кваліфікаційної роботи до захисту завідувачем кафедри	25 травня – 1 червня 2025 р.	<i>виконано</i>
14	Захист роботи перед екзаменаційною комісією	відповідно до графіку	<i>виконано</i>

Відгук керівника бакалаврської кваліфікаційної роботи

Бакалаврська робота на тему «Розвиток туристичного потенціалу Київської області» є самостійним науковим дослідженням, яке присвячене важливому та актуальному напрямку сучасної туристичної науки.

Автор продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки, володіння аналітичним інструментарієм, вміння систематизувати й інтерпретувати дані. У роботі логічно і послідовно розглянуто наукові підходи до визначення туристичного потенціалу регіонів, здійснено аналіз туристичних ресурсів Київської області, охарактеризовано стан туристичної інфраструктури, визначено основні проблеми та перспективи розвитку галузі.

Позитивною рисою роботи є наявність власних пропозицій автора щодо удосконалення механізмів розвитку туристичної привабливості регіону.

Матеріали дослідження відзначаються актуальністю, глибоким аналізом джерел, практичною спрямованістю та науковою обґрунтованістю висновків.

Оформлення роботи відповідає встановленим вимогам до бакалаврських кваліфікаційних робіт. Студент проявив сумлінність, відповідальність, вміння працювати з науковими джерелами, статистикою та нормативною базою.

Рекомендую бакалаврську роботу до захисту з оцінкою «добре», а її автора – до присвоєння освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю.

Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи _____

Ірина КОВАЛЬЧУК

Висновок про бакалаврську кваліфікаційну роботу

Гарант освітньої
програми _____

Ірина КУДІНОВА

Завідувач кафедри _____

Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО

« ___ » _____ 2025 р.

РЕФЕРАТ

Миргородський М.І. «Розвиток туристичного потенціалу Київської області»: бакалавр. робота: спец. 242 «Туризм» /Миргородський Михайло Іванович; НУБІП України; кафедра готельно -ресторанної справи та туризму; керівник Ковальчук І.В.,– Київ, 2025.

Анотація. Дослідження присвячене аналізу та перспективам розвитку туристичного потенціалу Київської області. У першому розділі розглянуто теоретичні засади поняття «туристичний потенціал», методологічні підходи до його оцінки, а також вивчено світовий досвід розвитку регіонального туризму та можливості його адаптації в Україні. Другий розділ містить аналіз сучасного стану туристичних ресурсів Київської області, зокрема охарактеризовано природно-рекреаційні та історико-культурні ресурси, досліджено стан туристичної інфраструктури та вплив туристичних потоків на економіку регіону. У третьому розділі розглянуто стратегічні напрями підвищення туристичної привабливості регіону, запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення інфраструктури та розроблено шляхи ефективного використання наявного туристичного потенціалу. Результати дослідження можуть бути використані для формування регіональної туристичної політики та активізації туристичної діяльності в Київській області.

Ключові слова: *туристичний потенціал, туризм, Київська область, рекреаційні ресурси, туристична інфраструктура, регіональний розвиток.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	7
1.1. Сутність поняття "туристичний потенціал" та його структурні компоненти	7
1.2. Методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу територій ...	14
1.3. Світовий досвід розвитку регіонального туризму та можливості його адаптації в Україні	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	27
2.1. Характеристика природно-рекреаційних ресурсів Київської області	27
2.2. Оцінка історико-культурної спадщини як складової туристичного потенціалу регіону	35
2.3. Аналіз стану туристичної інфраструктури Київської області.....	40
2.4. Дослідження основних туристичних потоків та їх економічного впливу на розвиток області	46
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	53
3.1. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області.....	53
3.2. Розробка комплексу заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості регіону	62
3.3. Шляхи підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області	71
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення та ефективного використання туристичного потенціалу Київської області в умовах трансформації економіки, глобальних викликів та зміни туристичних парадигм. Туристична галузь є важливим стратегічним напрямом регіонального розвитку, здатним забезпечити диверсифікацію економіки, створення робочих місць, збереження культурної спадщини та підвищення якості життя населення.

Сучасний стан туристичної галузі Київської області характеризується наявністю значного невикористаного потенціалу, структурними обмеженнями та необхідністю впровадження інноваційних підходів до управління туристичними ресурсами. Геополітичні та соціально-економічні трансформації, пов'язані з військовою агресією та пандемією COVID-19, актуалізують потребу наукового обґрунтування стратегічних напрямів розвитку туризму на регіональному рівні.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі туристичного потенціалу Київської області, виявленні проблем та перспектив його розвитку, розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності використання туристичних ресурсів регіону.

Об'єкт дослідження - туристичний потенціал Київської області як складна соціально-економічна система.

Предмет дослідження - теоретико-методологічні та прикладні засади формування, оцінки та розвитку туристичного потенціалу Київської області.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні основи дослідження туристичного потенціалу регіону, систематизувати наукові підходи до його оцінки;
- проаналізувати природно-рекреаційні ресурси Київської області;

- здійснити оцінку історико-культурної спадщини як складової туристичного потенціалу регіону;
- дослідити стан туристичної інфраструктури Київської області;
- проаналізувати туристичні потоки та їх економічний вплив на розвиток регіону;
- виявити проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області;
- розробити комплекс заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості регіону;
- обґрунтувати стратегічні напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про сутність, структуру та методологію оцінки туристичного потенціалу регіону, систематизації теоретичних підходів до його дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці конкретних рекомендацій для органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів туристичної діяльності щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області.

Наукова новизна дослідження полягає в:

- комплексному підході до аналізу туристичного потенціалу регіону;
- удосконаленні методики оцінки туристичного потенціалу з урахуванням сучасних тенденцій розвитку туризму;
- обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку туризму на основі системного аналізу ресурсів та інфраструктури;
- розробці інноваційних підходів до формування та просування туристичного продукту Київської області.

Методи дослідження включають: системний та комплексний підхід, порівняльний та статистичний аналіз, методи експертних оцінок, соціологічні дослідження, картографування, SWOT-аналіз, просторовий аналіз, економіко-математичне моделювання.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження туристичного потенціалу регіону, методологічні підходи до його оцінки та світовий досвід розвитку регіонального туризму. Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану туристичного потенціалу Київської області. У третьому розділі обґрунтовано стратегічні напрями розвитку туризму, розроблено комплекс заходів щодо підвищення ефективності використання туристичного потенціалу регіону.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність поняття "туристичний потенціал" та його структурні компоненти

Туристичний потенціал регіону являє собою складну багатовимірну систему взаємопов'язаних елементів, яка відображає наявність та можливості використання ресурсів території для розвитку туристичної діяльності. Концептуалізація цього терміну ґрунтується на систематизації підходів, вироблених вітчизняними та зарубіжними науковцями. Етимологічно слово "потенціал" походить від латинського "potentia", що означає силу, потужність, можливість. У сучасному трактуванні термін "потенціал" використовується для позначення сукупності засобів, умов, необхідних для ведення, підтримки, збереження чого-небудь. Туристичний потенціал інтегрує наявні та потенційні туристичні ресурси, а також організаційно-економічні механізми їх використання для забезпечення конкурентоспроможності туристичного продукту території [34]. Диференціація та систематизація наукових підходів до визначення сутності поняття "туристичний потенціал" свідчить про багатогранність цього феномену та відсутність консенсусу щодо його точного трактування.

Аналіз теоретичних концепцій дозволяє ідентифікувати декілька основних підходів до розуміння сутності туристичного потенціалу. Ресурсний підхід розглядає туристичний потенціал як сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів для організації туристичної діяльності на певній території. Функціональний підхід акцентує увагу на можливості використання наявних ресурсів для створення туристичного продукту та задоволення потреб туристів. Інтеграційний підхід трактує туристичний

потенціал як систему взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують функціонування туристичної галузі. Репрезентативний підхід фокусується на привабливості туристичних ресурсів для відвідувачів та їхній здатності задовольняти потреби в рекреації, пізнанні, естетичному задоволенні. Інноваційний підхід розглядає туристичний потенціал як динамічну систему, здатну до трансформації та адаптації відповідно до змін зовнішнього середовища та запитів споживачів туристичних послуг.

Структурна декомпозиція туристичного потенціалу відображає комплексний характер даного поняття та дозволяє виокремити низку компонентів, що формують його цілісну систему. Природно-ресурсний компонент включає кліматичні умови, водні ресурси, ландшафтне різноманіття, флору, фауну, природоохоронні території, геологічні та геоморфологічні об'єкти, які можуть бути використані для розвитку різноманітних видів туризму. Цей компонент формує базис для розвитку екологічного, сільського, спортивного, оздоровчого та інших видів туризму. Наявність унікальних природних ресурсів, таких як національні природні парки, заповідники, пам'ятки природи, визначає конкурентні переваги території та її туристичну привабливість.

Історико-культурний компонент туристичного потенціалу охоплює матеріальні та нематеріальні об'єкти культурної спадщини, які відображають історичний розвиток території, її культурну ідентичність та унікальність. До матеріальних об'єктів відносяться архітектурні пам'ятки, археологічні пам'ятки, історичні поселення, музеї, культові споруди, фортифікаційні споруди, палацово-паркові комплекси. Нематеріальна культурна спадщина включає традиції, звичаї, обряди, фольклор, народні промисли, гастрономічну культуру. Культурно-історичний потенціал території детермінує розвиток пізнавального, культурного, релігійного, етнографічного туризму та формує її туристичний імідж на національному та міжнародному рівнях.

Інфраструктурний компонент туристичного потенціалу представлений сукупністю підприємств та організацій, які забезпечують функціонування туристичної галузі. Цей компонент включає заклади розміщення (готелі, мотелі, кемпінги, хостели, санаторії, пансіонати), заклади харчування (ресторани, кафе, бари), транспортну інфраструктуру (дороги, залізничні вокзали, автовокзали, аеропорти, річкові порти), інформаційну інфраструктуру (туристично-інформаційні центри, системи бронювання), розважальну інфраструктуру (аквапарки, розважальні центри, тематичні парки, казино). Рівень розвитку інфраструктурного компонента визначає якість туристичного обслуговування, комфортність перебування туристів на території та впливає на їхню задоволеність туристичним продуктом.

Інвестиційно-фінансовий компонент туристичного потенціалу відображає можливість залучення фінансових ресурсів для розвитку туристичної галузі. Цей компонент включає бюджетні кошти, приватні інвестиції, кредитні ресурси, гранти, технічну допомогу міжнародних організацій. Інвестиційно-фінансовий потенціал визначає можливість модернізації туристичної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій, розширення спектру туристичних послуг, підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту території [23]. Формування сприятливого інвестиційного клімату, розробка інвестиційних проєктів, державно-приватне партнерство, міжнародне співробітництво є ключовими напрямками активізації інвестиційно-фінансового потенціалу туристичної галузі.

Інноваційний компонент туристичного потенціалу відображає здатність туристичної галузі до впровадження новітніх технологій, продуктів, послуг, методів управління, які забезпечують підвищення ефективності використання ресурсів та конкурентоспроможності туристичного продукту. Цей компонент включає інноваційну активність туристичних підприємств, наявність інноваційної інфраструктури, співпрацю з науково-дослідними установами, впровадження екологічно чистих технологій, використання відновлюваних

джерел енергії, інтелектуальних систем управління. Розвиток інноваційного компонента сприяє диверсифікації туристичного продукту, підвищенню його якості, зниженню негативного впливу на довкілля, збільшенню туристичних потоків та доходів від туристичної діяльності.

Екологічний компонент туристичного потенціалу відображає стан навколишнього середовища, його придатність для розвитку туризму та можливості для впровадження принципів сталого розвитку. Цей компонент включає якість повітря, води, ґрунтів, біорізноманіття, наявність природоохоронних територій, екологічну свідомість населення та суб'єктів господарювання. Екологічний стан території впливає на її туристичну привабливість, визначає можливості для розвитку екологічного, сільського, зеленого туризму. Впровадження екологічних інновацій, екологічна сертифікація туристичних об'єктів, розвиток екологічно чистого транспорту, мінімізація відходів є ключовими напрямками підвищення екологічного компонента туристичного потенціалу.

Маркетинговий компонент туристичного потенціалу відображає можливості просування туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках. Цей компонент включає брендинг території, рекламну діяльність, участь у виставках та ярмарках, організацію прес-турів, промо-акцій, конференцій, фестивалів, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Маркетинговий потенціал визначає рівень поінформованості потенційних туристів про туристичні можливості території, формує її імідж, впливає на прийняття рішення про відвідування, сприяє збільшенню туристичних потоків та доходів від туристичної діяльності.

Безпековий компонент туристичного потенціалу відображає рівень безпеки території для туристів та можливості мінімізації ризиків під час подорожей. Цей компонент включає безпеку транспортного сполучення, проживання, харчування, екскурсійного обслуговування, медичне забезпечення,

страхування, інформаційну підтримку, систему реагування на надзвичайні ситуації. Рівень безпеки території впливає на її туристичну привабливість, вибір туристами напрямку подорожі, тривалість перебування, рівень задоволеності туристичними послугами. Забезпечення безпеки туристів є пріоритетним завданням державних органів, місцевого самоврядування, туристичних підприємств, громадських організацій.

Соціально-культурний компонент туристичного потенціалу відображає вплив туризму на соціально-культурне середовище території та участь місцевої громади в розвитку туризму [10]. Цей компонент включає ставлення місцевого населення до туристів, готовність до міжкультурної комунікації, збереження культурної ідентичності, розвиток соціальної інфраструктури, створення робочих місць, підвищення якості життя. Позитивний соціально-культурний вплив туризму проявляється у збереженні культурної спадщини, відродженні традицій, розвитку міжкультурного діалогу, формуванні толерантного суспільства. Натомість негативний вплив може проявлятися у комерціалізації культури, втраті автентичності, соціальних конфліктах, зростанні злочинності.

Економічний компонент туристичного потенціалу відображає вплив туризму на економічний розвиток території та можливості для підприємницької діяльності. Цей компонент включає прямий, непрямий та індукований вплив туризму на економіку, створення робочих місць, залучення інвестицій, розвиток суміжних галузей, збільшення податкових надходжень, диверсифікацію економіки, подолання депресивності територій. Туристичний мультиплікатор показує, як витрати туристів генерують економічну активність в інших секторах економіки, сприяючи загальному економічному зростанню та підвищенню добробуту населення.

Інституційний компонент туристичного потенціалу відображає систему організацій та установ, які забезпечують функціонування та розвиток туристичної галузі. Цей компонент включає органи державної влади та місцевого

самоврядування, туристичні асоціації, громадські організації, освітні заклади, наукові установи, консалтингові компанії, проєктні організації. Інституційний потенціал визначає ефективність координації діяльності суб'єктів туристичного ринку, формування та реалізації туристичної політики, розвитку державно-приватного партнерства, міжнародного співробітництва, підготовки кадрів, наукового та інформаційного забезпечення туристичної діяльності.

Просторовий компонент туристичного потенціалу відображає територіальну організацію туристичної діяльності, просторове розміщення туристичних ресурсів та інфраструктури. Цей компонент включає туристичні центри, зони, кластери, маршрути, транспортні коридори, прикордонні території. Просторова концентрація туристичних ресурсів та інфраструктури сприяє формуванню туристичних дестинацій, підвищенню ефективності використання ресурсів, диверсифікації туристичного продукту, збільшенню тривалості перебування туристів. Просторове планування туристичної діяльності забезпечує раціональне використання території, мінімізацію негативного впливу на довкілля, збалансований розвиток туризму.

Сезонний компонент туристичного потенціалу відображає можливості для розвитку туризму протягом року та подолання сезонних коливань туристичних потоків. Цей компонент включає кліматичні умови, наявність туристичних ресурсів та інфраструктури для розвитку різних видів туризму відповідно до сезону, гнучку цінову політику, диверсифікацію туристичного продукту. Розвиток цілорічного туризму сприяє рівномірному розподілу туристичних потоків, ефективному використанню туристичної інфраструктури, стабільній зайнятості населення, збільшенню доходів від туристичної діяльності. Подолання сезонності є одним із ключових завдань управління туристичною галуззю на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Геополітичний компонент туристичного потенціалу відображає вплив геополітичних факторів на розвиток туризму та можливості для міжнародного

співробітництва. Цей компонент включає географічне положення території, її близькість до туристичних ринків, транскордонне співробітництво, участь у міжнародних туристичних організаціях, проєктах, програмах. Геополітичний потенціал визначає доступність території для іноземних туристів, можливості для розвитку міжнародного туризму, формування транскордонних туристичних кластерів, маршрутів, дестинацій. Геополітична стабільність, відкритість кордонів, безвізовий режим, міжнародне транспортне сполучення є ключовими факторами підвищення геополітичного компонента туристичного потенціалу [17].

Проведений аналіз сутності поняття "туристичний потенціал" та його структурних компонентів дозволяє сформулювати комплексне визначення цього терміну. Туристичний потенціал регіону – це інтегральна характеристика, яка відображає наявність та можливості використання природних, історико-культурних, соціально-економічних ресурсів території для розвитку туристичної діяльності, що забезпечує задоволення потреб туристів та сталий розвиток туристичної галузі. Система оцінки туристичного потенціалу території має ґрунтуватися на комплексному підході, який враховує всі структурні компоненти та їхній взаємозв'язок. Методологія оцінки повинна включати кількісні та якісні показники, експертні оцінки, соціологічні дослідження, геоінформаційні технології, математичне моделювання. Результати оцінки туристичного потенціалу регіону є основою для розробки стратегії розвитку туризму, визначення пріоритетних видів туризму, формування туристичного продукту, залучення інвестицій, просування туристичних можливостей території на внутрішньому та міжнародному ринках.

Підсумовуючи, сутність туристичного потенціалу розкривається через його структурні компоненти, які формують цілісну систему та визначають можливості розвитку туристичної галузі на певній території. Комплексний аналіз туристичного потенціалу дозволяє виявити конкурентні переваги території, розробити ефективну стратегію розвитку туризму, забезпечити оптимальне

використання туристичних ресурсів, підвищити конкурентоспроможність туристичного продукту, збільшити соціально-економічні вигоди від туристичної діяльності. Розвиток туристичного потенціалу регіону має ґрунтуватися на принципах сталості, інноваційності, інклюзивності, які забезпечують збалансоване використання ресурсів, мінімізацію негативного впливу на довкілля, збереження культурної спадщини, підвищення якості життя місцевого населення, формування позитивного іміджу території на національному та міжнародному рівнях.

1.2. Методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу територій

Методологія оцінки туристичного потенціалу територій є комплексною науковою проблемою, що потребує систематизації та структуризації підходів до її вирішення. Глобалізаційні процеси та трансформаційні зміни в економіці спричинили зростання туристичного сектору та актуалізували питання ефективного використання туристичного потенціалу регіонів. Оцінка туристичного потенціалу виступає базисом для прийняття управлінських рішень щодо стратегічного планування розвитку туризму, залучення інвестицій, формування конкурентоспроможного туристичного продукту, обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку туристичної індустрії. Методологічний апарат оцінки туристичного потенціалу ґрунтується на інтеграції наукових підходів, принципів, методів, показників та критеріїв, що забезпечують комплексність, об'єктивність, достовірність результатів. Накопичений методологічний інструментарій оцінки туристичного потенціалу дозволяє не лише визначити наявний стан туристичних ресурсів, але й спрогнозувати перспективи розвитку туристичної сфери, виявити конкурентні переваги території, обґрунтувати напрями підвищення ефективності використання туристичного потенціалу.

Ресурсний підхід до оцінки туристичного потенціалу територій базується на інвентаризації та систематизації туристичних ресурсів, визначенні їх кількісних та якісних характеристик [2]. У рамках цього підходу оцінюються природні (кліматичні, водні, лісові, гірські, бальнеологічні), історико-культурні (архітектурні пам'ятки, музеї, театри, культові споруди, археологічні пам'ятки, етнографічні особливості), соціально-економічні (трудові ресурси, інфраструктура, фінансові можливості) ресурси території. Методологічний інструментарій ресурсного підходу включає методи інвентаризації, паспортизації, картографування, бальної оцінки, кластерного аналізу, багатовимірного шкалювання, факторного аналізу. Ресурсний підхід дозволяє визначити ресурсну забезпеченість території для розвитку туризму, ідентифікувати унікальні ресурси, що можуть стати основою формування туристичного бренду, обґрунтувати спеціалізацію туристичної діяльності відповідно до наявних ресурсів. Однак, недоліком цього підходу є недостатня увага до економічної ефективності використання ресурсів, якості туристичного обслуговування, потреб та преференцій туристів.

Економічний підхід до оцінки туристичного потенціалу фокусується на економічній ефективності використання туристичних ресурсів, вартісній оцінці туристичного потенціалу, визначенні економічних ефектів від розвитку туризму. У рамках цього підходу аналізуються інвестиційна привабливість території для розвитку туризму, економічна ефективність туристичної діяльності, вплив туризму на економічний розвиток регіону, фінансові потоки в туристичній сфері. Методологічний інструментарій економічного підходу включає методи економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, інвестиційного аналізу, вартісної оцінки, аналізу витрат і вигод. Економічний підхід дозволяє визначити економічну цінність туристичних ресурсів, обґрунтувати інвестиційні пріоритети в туристичній сфері, оцінити економічну ефективність туристичних проєктів, прогнозувати економічні ефекти від розвитку туризму. Однак, цей підхід не повною мірою враховує екологічні та соціокультурні аспекти розвитку

туризму, а вартісна оцінка нематеріальних туристичних ресурсів (культурна спадщина, традиції, автентичність) є методологічно складним завданням.

Екологічний підхід до оцінки туристичного потенціалу фокусується на екологічній стійкості туристичної діяльності, оцінці екологічної ємності території для розвитку туризму, аналізі екологічних ризиків та наслідків туристичної діяльності. У рамках цього підходу досліджуються екологічний стан туристичних ресурсів, антропогенне навантаження на природні комплекси, екологічні обмеження розвитку туризму, екологічна безпека туристичної діяльності. Методологічний інструментарій екологічного підходу включає методи екологічної оцінки, екологічного моніторингу, екологічного аудиту, екологічного моделювання, оцінки впливу на довкілля. Екологічний підхід дозволяє визначити екологічно безпечні режими використання туристичних ресурсів, оцінити екологічну стійкість території до туристичного навантаження, обґрунтувати екологічні обмеження розвитку туризму, розробити стратегії екологічно збалансованого розвитку туристичної сфери [30]. Однак, цей підхід недостатньо враховує економічні та соціокультурні аспекти розвитку туризму, а методики оцінки екологічної ємності території та екологічного впливу туризму потребують удосконалення та стандартизації.

Сталий підхід до оцінки туристичного потенціалу ґрунтується на концепції сталого розвитку туризму, що передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів туристичної діяльності, забезпечення довгострокової стійкості туристичної сфери. У рамках цього підходу оцінюється економічна життєздатність туристичної діяльності, соціальна справедливість у розподілі вигод від туризму, екологічна цілісність та стійкість туристичних ресурсів. Методологічний інструментарій сталого підходу включає методи інтегральної оцінки, індикатори сталого розвитку туризму, методи оцінки впливу на довкілля, соціальний аудит, економічний аналіз. Сталий підхід дозволяє оцінити туристичний потенціал з позиції довгострокової стійкості та збалансованості розвитку туризму, визначити оптимальні режими використання

туристичних ресурсів, розробити стратегії сталого розвитку туристичної дестинації. Проблемними питаннями застосування сталого підходу є складність інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів оцінки, відсутність універсальних індикаторів сталого розвитку туризму, методологічні труднощі оцінки довгострокових ефектів туристичної діяльності.

Інноваційний підхід до оцінки туристичного потенціалу фокусується на інноваційних можливостях території для розвитку туризму, її здатності впроваджувати нові туристичні продукти, технології, організаційні та маркетингові інновації. У межах цього підходу аналізуються інноваційна активність туристичних підприємств, інноваційна інфраструктура, інноваційні ресурси та компетенції, інноваційна культура, інноваційні мережі та кластери в туристичній сфері. Методологічний інструментарій інноваційного підходу включає методи оцінки інноваційного потенціалу, інноваційного клімату, інноваційних ризиків, інноваційної привабливості, інноваційного розвитку. Інноваційний підхід дозволяє оцінити можливості території для створення конкурентоспроможних туристичних інновацій, виявити інноваційні ресурси та бар'єри, розробити стратегії інноваційного розвитку туристичної сфери. Однак, цей підхід має обмеження, пов'язані з складністю прогнозування інноваційних процесів, невизначеністю інноваційних ризиків, методологічними труднощами оцінки інноваційного потенціалу.

Типологічний підхід до оцінки туристичного потенціалу передбачає класифікацію територій за рівнем та структурою туристичного потенціалу, визначення типологічних груп з подібними характеристиками туристичних ресурсів та можливостей. У межах цього підходу виокремлюються типи туристичних територій (поліфункціональні, спеціалізовані, депресивні, перспективні) та розробляються диференційовані стратегії розвитку туризму для кожного типу. Методологічний інструментарій типологічного підходу включає методи класифікації, кластерного аналізу, дискримінантного аналізу, багатовимірною шкалювання, картографування. Типологічний підхід дозволяє

виявити просторові закономірності розвитку туристичного потенціалу, обґрунтувати типологію туристичних територій, розробити диференційовані стратегії розвитку туризму з урахуванням типологічних особливостей. Однак, цей підхід має обмеження, пов'язані з методологічними труднощами визначення критеріїв класифікації, суб'єктивністю у виборі типологічних ознак, складністю врахування динамічних змін у туристичному потенціалі.

Конкурентний підхід до оцінки туристичного потенціалу фокусується на конкурентних перевагах території на туристичному ринку, її здатності залучати туристичні потоки, інвестиції, кваліфіковані кадри, створювати конкурентоспроможний туристичний продукт. У межах цього підходу аналізуються конкурентні позиції території на туристичному ринку, фактори конкурентоспроможності туристичної дестинації, стратегії конкурентної боротьби, конкурентні переваги та недоліки. Конкурентний підхід дозволяє оцінити конкурентну позицію території на туристичному ринку, виявити конкурентні переваги та недоліки, розробити стратегії підвищення конкурентоспроможності туристичної дестинації. Однак, цей підхід має обмеження, пов'язані з мінливістю конкурентного середовища, складністю визначення релевантних конкурентів, методологічними труднощами оцінки нематеріальних факторів конкурентоспроможності.

Інфраструктурний підхід до оцінки туристичного потенціалу акцентує увагу на розвитку туристичної інфраструктури як визначального чинника реалізації туристичного потенціалу території [41]. У рамках цього підходу аналізуються стан та рівень розвитку транспортної, комунікаційної, готельної, ресторанної, розважальної, спортивної, лікувально-оздоровчої, інформаційної інфраструктури, її відповідність потребам туристів та міжнародним стандартам. Методологічний інструментарій інфраструктурного підходу включає методи оцінки інфраструктурного потенціалу, інфраструктурної забезпеченості, якості інфраструктури, інфраструктурного навантаження. Інфраструктурний підхід дозволяє оцінити можливості території для прийому та обслуговування туристів,

виявити інфраструктурні обмеження розвитку туризму, обґрунтувати пріоритети інфраструктурного забезпечення туристичної діяльності. Проте, цей підхід недостатньо враховує природні, історико-культурні ресурси, екологічні аспекти розвитку туризму, соціокультурні особливості території.

Інвестиційний підхід до оцінки туристичного потенціалу фокусується на інвестиційній привабливості території для розвитку туризму, її здатності залучати інвестиції в туристичну сферу, забезпечувати прибутковість та окупність інвестиційних проєктів. У рамках цього підходу аналізуються інвестиційний клімат у туристичній сфері, інвестиційні ризики, інвестиційна ємність, інвестиційна активність, ефективність інвестицій.

Інституційний підхід до оцінки туристичного потенціалу акцентує увагу на інституційному середовищі розвитку туризму, ефективності інституцій, що регулюють та підтримують туристичну діяльність. У межах цього підходу аналізуються нормативно-правове забезпечення туристичної діяльності, організаційна структура управління туризмом, діяльність туристичних асоціацій та громадських організацій, механізми державно-приватного партнерства, інституційна підтримка малого та середнього бізнесу в туристичній сфері.

1.3. Світовий досвід розвитку регіонального туризму та можливості його адаптації в Україні

Світовий досвід розвитку регіонального туризму демонструє трансформацію підходів до управління туристичними дестинаціями від традиційних моделей, орієнтованих на масовий туризм, до диверсифікованих, сталих та інклюзивних форм туристичної діяльності. Аналіз туристичних практик провідних країн світу дозволяє виокремити комплекс стратегічних рішень, інструментів та механізмів, які забезпечують конкурентоспроможність регіональних туристичних продуктів в умовах глобалізації туристичного ринку. Європейський Союз як найбільший у світі інтегрований туристичний регіон

реалізує багаторівневу систему регулювання туристичної діяльності, яка поєднує наднаціональні, національні та регіональні механізми планування, координації та контролю. Принцип субсидіарності, закладений в основу європейської регіональної політики, передбачає децентралізацію управління туристичною сферою та посилення ролі місцевих органів влади у формуванні та реалізації туристичної політики. Концепція "розумної спеціалізації" регіонів ЄС, яка передбачає ідентифікацію та розвиток унікальних конкурентних переваг кожного регіону, активно впроваджується у практику регіонального туристичного планування [24]. Структурні фонди та програми ЄС, зокрема Європейський фонд регіонального розвитку, програми "Horizon Europe", "LIFE", "ERASMUS+", "Creative Europe", "COSME", забезпечують фінансову підтримку інноваційних туристичних проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності європейських регіонів через розвиток сталого, інклюзивного та цифрового туризму.

Кластерний підхід до розвитку регіонального туризму, успішно реалізований у багатьох країнах світу, демонструє ефективність інтеграції туристичних підприємств, закладів гостинності, транспортних компаній, закладів освіти, науково-дослідних установ, органів влади та громадських організацій у формі туристичних кластерів. Еталонними прикладами успішних туристичних кластерів у європейському регіоні є Wine Tourism Cluster (Бордо, Франція), Tourism & Convention Cluster (Барселона, Іспанія), Health Tourism Cluster (Південно-Західна Фінляндія), Alpine Wellness Cluster (Тіроль, Австрія), Ski Cluster (Аре, Швеція) [26]. Туристичні кластери забезпечують синергетичний ефект від взаємодії учасників, оптимізують використання туристичних ресурсів, сприяють впровадженню інновацій, підвищують конкурентоспроможність туристичного продукту на міжнародному ринку. Ключовими факторами успіху туристичних кластерів є ефективна координація діяльності учасників, спільна маркетингова стратегія, інноваційна активність, розвинена інфраструктура, доступ до фінансових ресурсів, підтримка з боку органів влади. Досвід Каталонії

(Іспанія), де функціонує понад 30 туристичних кластерів різної спеціалізації, демонструє ефективність багаторівневої системи координації кластерних ініціатив, яка включає Каталонське агентство з туризму, Каталонське агентство конкурентоспроможності бізнесу та мережу місцевих туристичних офісів. Адаптація європейського досвіду кластеризації туристичної діяльності в українських регіонах передбачає створення інституційних, нормативно-правових та фінансових механізмів підтримки туристичних кластерів, розвиток міжсекторального та міжрегіонального співробітництва, формування культури кластерної взаємодії.

Брендинг територій як стратегічний інструмент позиціонування та просування туристичних дестинацій демонструє високу ефективність у практиці регіонального туристичного менеджменту багатьох країн світу. Успішні регіональні туристичні бренди, такі як "I amsterdam" (Амстердам, Нідерланди), "Only Lyon" (Ліон, Франція), "Be Berlin" (Берлін, Німеччина), "Wonderful Copenhagen" (Копенгаген, Данія), "Tirol Heart of the Alps" (Тіроль, Австрія), забезпечують диференціацію туристичного продукту на глобальному ринку, формують емоційний зв'язок з цільовою аудиторією, підвищують туристичну привабливість територій. Територіальний брендинг у туристичній сфері еволюціонував від простого логотипу та слогану до комплексної стратегії формування та просування унікальної ідентичності території, яка інтегрує матеріальні (пам'ятки, ландшафти, інфраструктура) та нематеріальні (культура, традиції, гастрономія, атмосфера) атрибути дестинації.

Сталий туризм як концептуальна основа регіонального туристичного розвитку набув широкого впровадження в багатьох країнах світу, демонструючи ефективність у забезпеченні балансу економічних, соціокультурних та екологічних аспектів туристичної діяльності. Європейські регіони-лідери в сфері сталого туризму, такі як Тіроль (Австрія), Каталонія (Іспанія), Тоскана (Італія), Південний Тіроль (Італія), реалізують комплексний підхід до сталого туристичного розвитку, який включає екологічну сертифікацію туристичних

підприємств, впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій, розвиток екологічного транспорту, збереження природної та культурної спадщини, підтримку місцевих виробників, залучення місцевих громад до процесу прийняття рішень. Альпійські регіони Австрії та Швейцарії впровадили систему дестинаційного менеджменту, орієнтовану на сталий розвиток, яка включає моніторинг туристичного навантаження, регулювання туристичних потоків, обмеження забудови в екологічно вразливих зонах, підтримку традиційних форм сільського господарства, розвиток локальних ланцюгів постачання продукції для туристичного сектору [16].

Цифрова трансформація регіонального туризму є глобальним трендом, який радикально змінює способи формування, просування та споживання туристичного продукту. Інноваційні туристичні регіони, такі як Барселона (Іспанія), Амстердам (Нідерланди), Гельсінкі (Фінляндія), Лісабон (Португалія), впроваджують концепцію "розумних туристичних дестинацій" (smart tourism destinations), яка передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, інтернету речей, штучного інтелекту, великих даних в управління туристичними процесами. Цифрові платформи дестинаційного менеджменту, туристичні мобільні додатки, віртуальні та доповнені реальності, безконтактні технології, системи управління відвідувачами, туристичні інформаційні системи стали невід'ємними елементами сучасного регіонального туристичного продукту. Барселона як "розумна туристична дестинація" впровадила інтегровану цифрову екосистему, яка включає платформу управління туристичними потоками на основі аналізу великих даних, систему моніторингу сталості туризму, мобільний додаток для персоналізованих туристичних рекомендацій, мережу інтерактивних інформаційних кіосків, систему віртуальної інтерпретації культурної спадщини. Програма "Digital Tourism" в Португалії спрямована на цифрову трансформацію туристичного сектору через впровадження цифрових інструментів для малого та середнього бізнесу, розвиток цифрових компетенцій працівників туристичної сфери, створення

національної туристичної платформи, яка інтегрує дані з різних джерел для персоналізації туристичного досвіду [6]. Адаптація світового досвіду цифрової трансформації туризму в українських регіонах передбачає розвиток цифрової інфраструктури, формування нормативно-правової бази для цифрового туризму, підвищення цифрової грамотності стейкхолдерів туристичного сектору, інтеграцію регіональних туристичних інформаційних систем в єдину національну цифрову туристичну екосистему.

Державно-приватне партнерство (ДПП) у регіональному туризмі демонструє значний потенціал для мобілізації ресурсів, розподілу ризиків та забезпечення сталого розвитку туристичної інфраструктури. Успішні приклади ДПП у туристичній сфері включають відновлення історичних об'єктів (Puertos del Estado в Іспанії, програма "Paradores" в Іспанії), розвиток транспортної інфраструктури (аеропорт Афін у Греції, портова інфраструктура в Хорватії), створення тематичних парків та атракцій (Діснейленд у Парижі, Франція, Порт Аventura в Іспанії). Моделі ДПП у туристичній сфері еволюціонували від традиційних контрактних форм (концесії, оренда, управлінські контракти) до комплексних інституційних форм, які передбачають створення спільних підприємств, туристичних кластерів, дестинаційних маркетингових організацій. Досвід Нової Зеландії демонструє ефективність регіональних туристичних організацій (Regional Tourism Organizations) як інституційної форми ДПП, яка забезпечує координацію діяльності публічного та приватного секторів у сфері маркетингу дестинацій, розвитку туристичного продукту, управління відвідувачами. Програма "EDEN" (European Destinations of Excellence) в ЄС підтримує сталий розвиток малих та середніх дестинацій через модель ДПП, яка передбачає спільне фінансування проєктів з боку ЄС, національних та регіональних органів влади, приватного сектору. Адаптація світового досвіду ДПП у туристичній сфері в Україні потребує вдосконалення нормативно-правової бази, розвитку інституційних механізмів взаємодії публічного та

приватного секторів, формування культури партнерства, розробки фінансових інструментів підтримки ДПП-проектів у туристичній сфері.

Диверсифікація туристичного продукту та розвиток спеціалізованих форм туризму є стратегічним напрямом підвищення конкурентоспроможності та стійкості регіонального туризму. Багато європейських регіонів переорієнтовуються з традиційного масового туризму на спеціалізовані нішеві продукти, орієнтовані на конкретні сегменти туристичного ринку з високою доданою вартістю. Тоскана (Італія) успішно розвиває винний туризм через мережу "Strade del Vino" (Винні дороги), яка інтегрує виноробні господарства, ресторани, готелі, музеї вина в тематичні маршрути. Баскський регіон (Іспанія) позиціонується як гастрономічна дестинація світового рівня через мережу ресторанів високої кухні, гастрономічні фестивалі, кулінарні школи, ринки місцевих продуктів. Регіон Північна Ютландія (Данія) розвиває екотуризм через мережу національних парків, екологічних стежок, органічних ферм, екологічно сертифікованих засобів розміщення. Регіон Західна Фінляндія спеціалізується на оздоровчому туризмі, пропонуючи комплексний продукт, який поєднує сауни, спа-процедури на основі місцевих ресурсів, фізичну активність на природі, органічне харчування.

Подієвий туризм є ефективним інструментом сезонної диверсифікації туристичних потоків, підвищення привабливості дестинацій та стимулювання економічного розвитку регіонів [32]. Європейські міста та регіони активно використовують події різного масштабу та тематики – від міжнародних фестивалів, спортивних змагань, виставок до локальних культурних, гастрономічних, історичних святкувань – для формування туристичного іміджу та залучення відвідувачів. Програма "Європейська столиця культури" демонструє трансформаційний вплив культурних подій на розвиток міст та регіонів через інвестиції в культурну інфраструктуру, ревіталізацію міських просторів, посилення місцевої ідентичності, формування міжнародного іміджу. Міста, які отримали цей статус (Лілль у Франції, Грац в Австрії, Ліверпуль у

Великій Британії, Марібор у Словенії), демонструють довгостроковий позитивний вплив програми на культурне, соціальне та економічне життя. Единбурзький фестиваль (Шотландія) є прикладом успішного позиціонування міста як культурної дестинації через комплекс фестивалів різної тематики, які проводяться протягом року. Фестиваль "La Tomatina" у місті Буньоль (Іспанія) перетворив локальну традицію на міжнародну туристичну атракцію, яка приваблює тисячі відвідувачів. Програма "Євро-гастрономічні регіони" підтримує розвиток гастрономічного туризму через проведення тематичних фестивалів, конкурсів, ярмарків, які презентують локальні кулінарні традиції та продукти. Адаптація світового досвіду подієвого туризму в Україні передбачає формування календаря подій на національному та регіональному рівнях, розвиток інфраструктури для проведення подій різного масштабу, інтеграцію локальних традицій та культурних практик в туристичний продукт, професіоналізацію організації та просування подій.

Місцеві громади як ключові суб'єкти регіонального туристичного розвитку відіграють все більшу роль у формуванні та реалізації туристичної політики, управлінні туристичними ресурсами, створенні та просуванні туристичного продукту. Моделі туризму, орієнтовані на громаду (community-based tourism), успішно впроваджуються в багатьох регіонах світу, забезпечуючи справедливий розподіл вигод від туристичної діяльності, збереження культурної автентичності, підтримку локальних виробників, захист довкілля. Програма "LEADER" Європейського Союзу підтримує розвиток сільського туризму через місцеві ініціативні групи (Local Action Groups), які розробляють та реалізують стратегії розвитку території на основі місцевих ресурсів та потреб. Мережа "Тиха Європа" (Cittaslow) об'єднує малі міста, які розвивають туризм на основі принципів "повільного життя" (slow living), що передбачає збереження локальних традицій, підтримку місцевих виробників, захист культурної спадщини, розвиток екологічно чистих технологій. Програма "Кварталів культурної спадщини" (Heritage Quarters) у Великій Британії підтримує

відновлення історичних районів міст через залучення місцевих громад, малого бізнесу, митців до створення креативних просторів, які приваблюють відвідувачів. Регіон Бретань (Франція) впровадив модель "дифузних готелів" (albergo diffuso), яка передбачає розміщення туристів у традиційних будинках, розпорошених по селу чи місту, з централізованим управлінням та послугами. Адаптація світового досвіду залучення місцевих громад до туристичного розвитку в Україні передбачає децентралізацію управління туристичною сферою, розвиток механізмів участі громад у прийнятті рішень, формування локальних туристичних продуктів на основі унікальних ресурсів та традицій, підтримку малого та мікробізнесу в туристичній сфері.

Автентичність туристичного досвіду є ключовим фактором конкурентоспроможності регіональних туристичних продуктів в умовах глобалізації туристичного ринку. Регіони, які зберігають та розвивають свою культурну ідентичність, традиції, гастрономію, архітектуру, ремесла, спосіб життя, демонструють значні конкурентні переваги порівняно з уніфікованими туристичними продуктами. Програма "Нематеріальна культурна спадщина" ЮНЕСКО сприяє збереженню та популяризації локальних традицій, обрядів, ремесел, кулінарних практик, які є ключовими елементами автентичного туристичного досвіду. Рух "Сповільнення їжі" (Slow Food) в Італії, який переріс у міжнародний рух, підтримує збереження локальних гастрономічних традицій, автохтонних сортів рослин та порід тварин, традиційних методів виробництва продуктів через мережу фермерів, виробників, шеф-кухарів, освітні проєкти, гастрономічні події.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика природно-рекреаційних ресурсів Київської області

Природно-рекреаційні ресурси Київської області формують фундаментальну складову туристичного потенціалу регіону та визначають можливості розвитку різноманітних видів туризму на її території. Географічне положення Київської області у межах двох фізико-географічних зон – Полісся та Лісостепу – обумовлює різноманітність природних ландшафтів, що створює сприятливі передумови для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Північна частина області, яка належить до зони мішаних лісів (Полісся), характеризується наявністю значних лісових масивів, заболочених ділянок, річкових долин, озер та водосховищ. Південна та центральна частини області, що відносяться до лісостепової зони, відзначаються поєднанням лісових масивів, степових ділянок, яружно-балкового рельєфу та численних річкових долин. Таке різноманіття природних ландшафтів створює унікальні можливості для розвитку екологічного, сільського, спортивного, оздоровчого, водного та інших видів туризму, орієнтованих на використання природних ресурсів.

Кліматичні ресурси Київської області є сприятливими для організації різноманітних форм туристично-рекреаційної діяльності протягом усього року. Клімат області помірно-континентальний з теплим літом, м'якою зимою та достатньою кількістю опадів, що створює комфортні умови для туристів. Середня температура липня становить $+19,5^{\circ}\text{C}$, січня – $-5,5^{\circ}\text{C}$. Тривалість періоду з температурою понад $+15^{\circ}\text{C}$ становить 105-110 днів, що дозволяє розвивати літні види рекреації та туризму протягом 3,5-4 місяців. Сніговий покрив встановлюється зазвичай у грудні і зберігається до березня, що створює

можливості для зимових видів відпочинку протягом 2,5-3 місяців. Річна кількість опадів коливається від 530-540 мм на півдні до 600-620 мм на півночі області. Кількість годин сонячного сяйва становить у середньому 1800-1880 на рік. За біокліматичними показниками територія Київської області належить до комфортної та субкомфортної зони, що визначає можливість ефективного використання кліматичних ресурсів для лікувально-оздоровчого туризму, кліматотерапії, організації різноманітних видів відпочинку та рекреації на відкритому повітрі.

Водні ресурси Київської області представлені розгалуженою мережею річок, озер, водосховищ, ставків та підземних вод, які мають значний туристично-рекреаційний потенціал. Гідрографічна мережа області належить до басейну Дніпра, найбільшої водної артерії України, яка перетинає область з півночі на південь та формує її східний кордон. Загальна довжина Дніпра в межах області становить близько 246 км. Окрім Дніпра, найбільшими річками області є його притоки: Прип'ять, Тетерів, Ірпінь, Рось, Десна, Трубіж, Супій, загальна довжина яких в межах області перевищує 4,5 тис. км. На території Київської області розташовані частини великих водосховищ Дніпровського каскаду – Київського та Канівського, загальна площа водного дзеркала яких в межах області становить понад 1 тис. км². В області налічується близько 750 озер загальною площею понад 2,2 тис. га, найбільші з яких – Синє, Біле, Рибне, Нечімне, Бабіне – розташовані переважно в долинах Дніпра та Прип'яті. Водні об'єкти області активно використовуються для різноманітних видів рекреації: купально-пляжного відпочинку, водних видів спорту (вітрильний спорт, водні лижі, сплави на байдарках та каное), рибальства, круїзного туризму. Також значний потенціал для розвитку оздоровчого та лікувального туризму мають мінеральні води, виявлені на території області, зокрема радонові води у Миронівському районі.

Лісові ресурси Київської області є вагомою складовою її природно-рекреаційного потенціалу. Загальна площа лісового фонду області становить

понад 624 тис. га, а лісистість території складає 22,2%, що перевищує середній показник по Україні (15,9%). Розподіл лісів на території області нерівномірний: найбільша лісистість характерна для північних районів (Поліського, Іванківського, Вишгородського), де вона досягає 50-60%, тоді як у південних районах (Згурівському, Яготинському, Переяслав-Хмельницькому) цей показник не перевищує 10%. За породним складом переважають сосново-дубові ліси з домішкою берези, вільхи, осики на півночі області та грабово-дубові ліси з домішкою ясена, клена, липи, осики в центральній та південній частинах. Лісові масиви області виконують важливі рекреаційні функції: сприяють оздоровленню повітряного басейну, покращують мікроклімат, забезпечують сприятливі умови для короткочасного та тривалого відпочинку. Лісові ресурси області активно використовуються для організації пішохідного, велосипедного та кінного туризму, збирання грибів та ягід, фотополювання, екологічного туризму, проведення еколого-освітніх екскурсій, організації рекреаційних закладів та зон відпочинку.

Природно-заповідний фонд Київської області представлений різноманітними категоріями об'єктів, які мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. Станом на 2023 рік природно-заповідний фонд області налічує 196 територій та об'єктів загальною площею 330,3 тис. га, що становить 11,7% від загальної площі області [9]. До складу природно-заповідного фонду входять об'єкти загальнодержавного значення: частина Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, національні природні парки "Голосіївський" (частково) та "Залісся", регіональні ландшафтні парки "Трахтемирів", "Пташиний рай", "Надстугнянський", "Міжрічинський", 17 заказників, 2 ботанічні сади, 1 дендрологічний парк, 12 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, а також численні заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення. Об'єкти природно-заповідного фонду є осередками біологічного та ландшафтного різноманіття, еталонами

природних ландшафтів Київщини та виконують важливі функції збереження природної спадщини, екологічної освіти та рекреації. У межах природоохоронних територій створюються умови для розвитку екологічного туризму, науково-пізнавальних екскурсій, орнітологічних спостережень, фотополювання, що сприяє формуванню екологічної свідомості населення та розширенню спектру туристичних послуг.

Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, створений у 2016 році, є найбільшим об'єктом природно-заповідного фонду в Україні, частина якого розташована на території Київської області. Загальна площа заповідника становить 226,9 тис. га, з яких значна частина знаходиться в межах області. Заповідник охоплює найбільш радіаційно забруднені території зони відчуження, які внаслідок евакуації населення та припинення господарської діяльності стали осередком відновлення природних екосистем та збільшення біорізноманіття. На території заповідника зафіксовано понад 1200 видів рослин, 300 видів хребетних тварин, серед яких 60 видів, занесених до Червоної книги України, зокрема рись звичайна, ведмідь бурий, зубр європейський, лось, орлан-білохвіст, чорний лелека, сірий журавель.

Національний природний парк "Залісся", створений у 2009 році, розташований на території Броварського району Київської області та займає площу 14,8 тис. га. Парк охоплює типові для Київського Полісся природні комплекси – мішані ліси з переважанням сосни та дуба, заплавні луки, болота, озера та річкові системи. На території парку зростає понад 600 видів рослин, з яких 17 занесені до Червоної книги України, та мешкає близько 300 видів тварин, з яких 40 видів є рідкісними або зникаючими. Національний природний парк "Залісся" має значний туристично-рекреаційний потенціал, який реалізується через розвиток екологічного, пізнавального, спортивного, оздоровчого видів туризму [13]. На території парку створено екологічні стежки та туристичні маршрути різної тематики та складності, облаштовано місця для відпочинку, оглядові майданчики, інформаційні щити. Відвідувачам пропонуються

пішохідні, велосипедні, кінні, водні екскурсії, екологічні квести, тематичні заходи, майстер-класи з традиційних ремесел, спостереження за тваринами, фотополювання. Парк активно співпрацює з місцевими громадами, закладами освіти, туристичними організаціями для розвитку сталого туризму в регіоні.

Регіональний ландшафтний парк "Міжрічинський" створений у 2002 році на території Вишгородського району Київської області, між річками Дніпро та Десна, і займає площу 102,4 тис. га. Територія парку охоплює заплави річок, численні озера, болота, лісові масиви та луки, які утворюють своєрідний природний комплекс з багатим біорізноманіттям. У парку зростає понад 700 видів рослин, з яких 22 занесені до Червоної книги України, та мешкає близько 350 видів тварин, з яких 46 видів є рідкісними або зникаючими. РЛП "Міжрічинський" має значний туристично-рекреаційний потенціал, який реалізується через розвиток водного, екологічного, сільського, рибальського туризму. На території парку розроблено водні, велосипедні та пішохідні маршрути, облаштовано місця для відпочинку, оглядові майданчики, пункти прокату туристичного спорядження [36]. Відвідувачам пропонуються екскурсії до унікальних природних об'єктів, спостереження за птахами, фотополювання, рибальство, збирання ягід та грибів (у дозволених місцях), відпочинок на березі озер та річок. Парк сприяє розвитку зеленого туризму в навколишніх селах, залучаючи місцеве населення до надання послуг з розміщення, харчування, транспортного обслуговування, виготовлення сувенірної продукції.

Регіональний ландшафтний парк "Трахтемирів", створений у 2000 році, розташований на території Канівського району та частково Черкаської області, займає площу 5 тис. га. Парк охоплює Канівські гори, Трахтемирівський півострів та прилеглу акваторію Канівського водосховища, які утворюють унікальний природно-історичний комплекс. Ландшафти парку характеризуються поєднанням лісостепових ділянок, крутих схилів пагорбів з виходами гранітів та сланців, глибоких ярів, заплавної луки та водних об'єктів. На території парку зростає близько 500 видів рослин, з яких 15 занесені до

Червоної книги України, та мешкає понад 250 видів тварин, з яких 30 видів є рідкісними або зникаючими. Парк має значний туристично-рекреаційний потенціал, обумовлений не лише природними, але й історико-культурними ресурсами. На території Трахтемирівського півострова знаходяться численні археологічні пам'ятки (поселення трипільської культури, скіфські городища, залишки козацьких укріплень), історичні об'єкти (руїни Трахтемирівського монастиря, козацькі цвинтарі), місця, пов'язані з визвольною боротьбою українського народу. Поєднання природної та історико-культурної спадщини створює унікальні можливості для розвитку екологічного, історико-культурного, освітнього, спортивного туризму.

Дендрологічний парк "Олександрія", розташований у місті Біла Церква, є одним з найстаріших та найбільших дендропарків України, пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Парк заснований у 1788 році графінею Олександрою Браницькою та має площу 201,5 га. "Олександрія" створена в стилі пейзажного (англійського) парку з елементами регулярного (французького) стилю та є шедевром садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століття [4]. На території парку зростає понад 2500 видів, форм та сортів рослин, з яких близько 1800 деревно-кущових та понад 700 трав'янистих, включаючи рідкісні та екзотичні види. Ландшафтна композиція парку включає лісові масиви, галявини, ставки, струмки, архітектурні споруди (колонада "Луна", павільйон "Ротонда", "Китайський місток", "Руїни", "Арочний місток"), скульптури, фонтани. Дендропарк "Олександрія" є одним з найбільш відвідуваних туристичних об'єктів Київської області, який приваблює туристів мальовничими ландшафтами, багатю колекцією рослин, історико-архітектурними пам'ятками, можливостями для освітнього, пізнавального, рекреаційного туризму. На території парку проводяться екскурсії, освітні заходи, майстер-класи, фестивалі, виставки, що сприяє популяризації природної та культурної спадщини регіону.

Урочище Гайдамацький Яр, розташоване поблизу міста Бучі, є унікальним природно-історичним комплексом, який поєднує природоохоронну, історико-культурну та рекреаційну цінність. Урочище займає площу близько 100 га та представлене лісовим масивом із переважанням дуба, граба, сосни, а також глибоким ярмом з крутими схилами, струмками та джерелами. Гайдамацький Яр отримав свою назву від історичних подій – тут у XVIII столітті переховувалися гайдамаки під час повстання проти польської шляхти. Урочище має статус ландшафтного заказника місцевого значення та є популярним місцем відпочинку місцевих жителів і туристів. На території урочища розроблено екологічні стежки, облаштовано місця для відпочинку, оглядові майданчики, інформаційні щити. Гайдамацький Яр використовується для проведення еколого-освітніх екскурсій, спортивних заходів, туристичних змагань, фестивалів історичної реконструкції, що сприяє збереженню природної та історичної спадщини регіону та розвитку різноманітних форм туризму.

Дніпровсько-Тетерівське мисливське господарство, розташоване на території Вишгородського та Іванківського районів Київської області, є одним з найбільших спеціалізованих мисливських господарств України з площею понад 37 тис. га. Господарство охоплює типові для Київського Полісся природні комплекси – соснові та мішані ліси, заплавні луки, болота, озера та річки. На території господарства мешкає багато видів мисливських тварин, зокрема лось, олень благородний, олень плямистий, козуля європейська, кабан дикий, заєць-русак, лисиця, єнотовидний собака, куниця лісова, а також численні види птахів [22]. Господарство має розвинену інфраструктуру для організації полювання та рибальства: мисливські будиночки, вишки для спостереження за тваринами, майданчики для підгодівлі тварин, стрілецькі стенди, водойми для рибальства. На території господарства проводяться індивідуальні та групові полювання, фотополювання, змагання зі спортивного рибальства, екскурсії, що створює можливості для розвитку мисливського, рибальського, екологічного, пізнавального туризму.

Ландшафтний заказник "Жуків Хутір", створений у 1994 році, розташований на території Вишгородського району Київської області та займає площу 361 га. Заказник охоплює ділянку заплави річки Ірпін з типовою для Київського Полісся рослинністю – вільховими лісами, заплавними луками, болотами. На території заказника зростає понад 300 видів рослин, з яких 7 занесені до Червоної книги України, та мешкає близько 200 видів тварин, з яких 20 видів є рідкісними або зникаючими. Водно-болотні угіддя заказника відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, регулюванні водного режиму, очищенні води та мають значний потенціал для розвитку екологічного туризму. На території заказника створено екологічні стежки, оглядові майданчики, інформаційні щити, які використовуються для проведення еколого-освітніх екскурсій, спостережень за птахами, фотополування. Заказник співпрацює з освітніми закладами, громадськими організаціями, туристичними фірмами для популяризації природоохоронної діяльності та розвитку сталого туризму.

Ботанічний заказник "Лісники", створений у 1989 році, розташований на південній околиці Києва, на території Голосіївського району та частково Києво-Святошинського району Київської області, займає площу 1110 га. Заказник охоплює ділянку лісового масиву з унікальними для регіону природними комплексами – старовіковими дубово-грабовими лісами, заплавними луками, болотами, озерами [40]. На території заказника зростає понад 500 видів рослин, з яких 11 занесені до Червоної книги України, та мешкає близько 250 видів тварин, з яких 25 видів є рідкісними або зникаючими. Особливу цінність мають старовікові дубові ліси віком 150-300 років, які є рідкісними для Київського регіону та потребують охорони. Заказник "Лісники" має значний науковий, освітній та рекреаційний потенціал. На його території проводяться наукові дослідження, освітні заходи, екскурсії, що сприяє збереженню біорізноманіття та екологічній освіті населення. Близькість заказника до Києва створює

можливості для розвитку екологічного туризму, проведення еколого-освітніх екскурсій, організації відпочинку на природі.

2.2. Оцінка історико-культурної спадщини як складової туристичного потенціалу регіону

Історико-культурна спадщина Київської області являє собою унікальний комплекс матеріальних і нематеріальних культурних цінностей, що сформувались впродовж багатовікової історії регіону та відображають його роль як одного з ключових центрів зародження та розвитку української державності і культури. Територія сучасної Київської області з давніх часів була ареною значущих історичних подій, що зумовило формування багатозарової культурної спадщини, яка охоплює археологічні пам'ятки різних епох, архітектурні споруди різних стилів і періодів, об'єкти сакральної архітектури, пам'ятки садово-паркового мистецтва, музеї, меморіальні комплекси, осередки традиційної культури та ремесел. Згідно з офіційними даними Міністерства культури та інформаційної політики України, на території Київської області розташовано 3978 об'єктів культурної спадщини, з яких 2010 – археологічні пам'ятки, 1365 – пам'ятки історії, 390 – пам'ятки архітектури та містобудування, 152 – пам'ятки монументального мистецтва, 61 – пам'ятки садово-паркового мистецтва. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України включено 197 об'єктів національного значення та 3781 об'єкт місцевого значення [29]. Кількісні показники свідчать про високу концентрацію об'єктів історико-культурної спадщини на території області, що формує потужний ресурсний потенціал для розвитку різних видів культурно-пізнавального туризму – археологічного, архітектурного, релігійного, етнографічного, подієвого, літературно-мистецького.

Археологічна спадщина Київської області представлена пам'ятками різних історичних епох – від палеоліту до пізнього середньовіччя, що дозволяє

прослідкувати процеси антропогенезу та культурогенезу на території Середнього Подніпров'я. Особливу цінність становлять пам'ятки Трипільської культури (IV-III тис. до н.е.), зокрема поселення-гіганти Трипільської цивілізації в районі сіл Халеп'я, Верем'я, Витачів, Ржищів, Трипілля, які є одними з найбільших ранньоземлеробських поселень світу. У селі Трипілля функціонує Київський обласний археологічний музей, експозиція якого представляє артефакти Трипільської культури та інших археологічних періодів, знайдені на території області. Скіфський період представлений курганными комплексами, зокрема скіфськими курганами біля сіл Іванковичі, Фурси, Медвин, Яблунівка. Давньослов'янська доба представлена городищами, курганными могильниками, поселеннями. Особливо значущими є пам'ятки, пов'язані з формуванням та розвитком Київської Русі – літописні міста Білгород (сучасне село Білогородка), Вишгород, Васильків, Богуслав, Юр'їв (Біла Церква), а також залишки системи укріплень "Змієві вали", що простягаються територією області.

Архітектурна спадщина Київської області охоплює різні історичні періоди та стильові напрями, що відображають еволюцію архітектурних форм та будівельних технологій на території регіону. Найбільш ранні зразки монументальної архітектури представлені пам'ятками доби Київської Русі, зокрема, залишками Борисоглібської церкви XII ст. у Вишгороді, яка була усипальницею перших руських святих Бориса і Гліба, та руїнами храму XI-XII ст. у селі Білогородка (літописний Білгород). Значний масив архітектурної спадщини області формують культові споруди XVII-XIX ст., представлені церквами, соборами, монастирськими комплексами різних конфесій. Серед них – Вознесенський собор у Переяславі (1695-1700), Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях (1732), Покровська церква у Василькові (1758-1766), Миколаївська церква у Бучаку (1794), Троїцька церква у Броварах (1856), Вознесенська церква у Фастові (1860-1870), Спасо-Преображенський собор у Білій Церкві (1833-1839). Окремим пластом архітектурної спадщини є палацово-паркові комплекси XVIII-XIX ст., що втілюють риси різних архітектурних стилів

– бароко, класицизму, історизму, модерну. Найбільш значущими є палац Браницьких у Білій Церкві (1794-1797), палац Потоцьких у Ставищі (кінець XVIII ст.), садиба фон Мекк у Копиліві (1890-і роки), садиба Хоєцького у Томашівці (початок XX ст.). Громадська та житлова архітектура представлена будівлями XIX – початку XX ст. у стилях класицизму, еkleктики, модерну, що збереглися у містах Київської області – Білій Церкві, Василькові, Фастові, Переяславі. Індустріальна спадщина включає пам'ятки промислової архітектури кінця XIX – початку XX ст., зокрема, будівлі цукрових заводів, млинів, залізничних станцій [12]. Архітектурні пам'ятки Київщини мають високу історико-культурну цінність та туристичну привабливість, проте їх туристичний потенціал обмежується проблемами збереження, реставрації, пристосування до туристичних потреб, включення до туристичних маршрутів.

Сакральна спадщина Київської області представлена різноманітними об'єктами релігійного призначення, які відображають конфесійне різноманіття регіону та його роль у розвитку релігійної культури України. Православні храми та монастирі становлять найбільшу частку сакральних об'єктів Київщини. Особливу цінність мають давньоруські храми та їх залишки, зокрема, Борисоглібська церква у Вишгороді, а також храми козацької доби, виконані у стилі українського бароко – Вознесенський собор у Переяславі, Покровська церква у Василькові. Серед монастирських комплексів виділяються Свято-Георгіївський монастир на Козацьких могилах у Трахтемирові, заснований у XVI ст., Покровський монастир у Ржищеві (XVIII ст.), Спасо-Преображенський монастир у Княжичах (XIX ст.). Римо-католицька традиція представлена костелами XIX – початку XX ст. у Білій Церкві, Фастові, Василькові. Юдейська спадщина включає синагоги у Білій Церкві, Богуславі, Фастові.

Музейна мережа Київської області є важливим компонентом її історико-культурної спадщини та туристичного потенціалу. На території області функціонує 17 комунальних музеїв, 7 національних заповідників та музеїв, а також численні громадські, приватні, відомчі музеї, музейні кімнати. Особливе

місце серед музейних закладів Київщини займає Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", який включає 24 тематичні музеї, розташовані на території міста Переяслава. До складу заповідника входять Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, Музей історії Української православної церкви, Музей кобзарства, Музей хліба, Музей космосу, Музей М.М. Бенардоса та інші. Заповідник "Переяслав" є унікальним музейним комплексом, який відображає різні аспекти історії та культури Середньої Наддніпрянщини, а його колекція налічує понад 180 тисяч експонатів. Серед інших значущих музейних закладів області – Вишгородський історико-культурний заповідник, Державний історико-культурний заповідник у м. Вишгороді, Національний музей-заповідник "Битва за Київ у 1943 році" у с. Нові Петрівці, Меморіальний музей-садиба І.С. Козловського у с. Мар'янівка, Фастівський державний краєзнавчий музей, Яготинський історичний музей, Білоцерківський краєзнавчий музей, Васильківський історико-краєзнавчий музей. Музейні заклади Київської області не лише зберігають та експонують культурні цінності, але й проводять наукові дослідження, освітні програми, культурні заходи, сприяючи актуалізації історико-культурної спадщини регіону [1]. Музеї області мають значний туристичний потенціал, який, однак, реалізується не в повній мірі через проблеми матеріально-технічного забезпечення, недостатній рівень інтерактивності експозицій, обмежену інтеграцію до туристичних маршрутів, недостатню інформаційну підтримку.

Етнографічна спадщина Київської області, яка включає традиційну матеріальну і духовну культуру, народні промисли та ремесла, фольклор, обряди, звичаї, є важливим компонентом її туристичного потенціалу. Київщина, історично будучи частиною Середньої Наддніпрянщини, зберегла багаті етнографічні традиції, що відображають особливості народної культури цього регіону. Традиційна архітектура представлена зразками народного будівництва, що збереглися в сільській місцевості, а також відтворені у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у Переяславі. Народні

промисли та ремесла Київщини включають гончарство, ткацтво, вишивку, лозоплетіння, різьблення по дереву, ковальство, писанкарство. Особливо відомими осередками традиційних ремесел є села Дибинці та Піски, де збереглися традиції гончарства, а також Богуслав, відомий своїми ткацькими та вишивальними традиціями. Нематеріальна культурна спадщина включає фольклор (пісні, легенди, казки), обряди, звичаї, традиційну кухню.

Садово-паркова спадщина Київської області представлена історичними парками, дендропарками, палацово-парковими комплексами, які поєднують природні та культурні цінності. Найбільш відомим об'єктом садово-паркового мистецтва Київщини є дендрологічний парк "Олександрія" у Білій Церкві, заснований у 1788 році графинею Олександрою Браницькою. Парк площею 201,5 га створений у стилі пейзажного (англійського) парку з елементами регулярного (французького) стилю та є шедевром садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століття [21]. На території парку зростає понад 2500 видів рослин, розташовані архітектурні споруди (колонада "Луна", павільйон "Ротонда", "Китайський місток", "Руїни", "Арочний місток"), скульптури, фонтани. Серед інших значущих об'єктів садово-паркового мистецтва – Згурівський парк (закладений у 1860-х роках графом П.А. Кочубеєм), парк у Томашівці (створений на початку XX ст. Е. Хоєцьким), парк у Копилові (заснований у 1890-х роках фон Мекком), парк у Кагарлику (заснований у XIX ст. Д.Ф. Трощинським), парк у Ташані (закладений у XIX ст. родиною Хоєцьких). Садово-паркові комплекси Київщини мають значний туристичний потенціал, який реалізується через проведення екскурсій, культурно-мистецьких заходів, фестивалів, виставок. Проте, цей потенціал обмежується проблемами збереження та реставрації парків, недостатнім рівнем інфраструктурного забезпечення, обмеженою інформаційною підтримкою.

Стан збереження об'єктів історико-культурної спадщини Київської області є неоднорідним. Частина пам'яток перебуває у задовільному технічному стані, проходить реставрацію, має належне інфраструктурне облаштування та

музеєфікацію, що дозволяє їх ефективно використати у туристичних цілях. Зокрема, належний стан збереження мають дендропарк "Олександрія" у Білій Церкві, Вознесенський собор у Переяславі, об'єкти Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав", Національного музею-заповідника "Битва за Київ у 1943 році". Проте, значна частина об'єктів історико-культурної спадщини перебуває у незадовільному технічному стані, потребує реставрації, консервації, музеєфікації, інфраструктурного облаштування. Особливо гострою є проблема збереження археологічних пам'яток, які зазнають руйнування внаслідок природних факторів та антропогенного впливу, а також архітектурних пам'яток, які втрачають автентичність через неналежну реставрацію, перебудову, зміну функціонального призначення. Незадовільний стан збереження частини об'єктів історико-культурної спадщини обмежує їх туристичний потенціал, знижує туристичну привабливість території.

2.3. Аналіз стану туристичної інфраструктури Київської області

Туристична інфраструктура Київської області як система взаємопов'язаних компонентів матеріально-технічного, організаційного, управлінського та соціального характеру визначає фактичну спроможність регіону приймати, обслуговувати туристичні потоки та забезпечувати якісний туристичний продукт. Географічне розташування області навколо столиці України – Києва, обумовлює специфіку формування та розвитку її туристичної інфраструктури, яка характеризується радіально-кільцевою просторовою структурою з високою концентрацією об'єктів у приміській зоні столиці та вздовж основних транспортних магістралей, які розходяться від Києва в різних напрямках [7]. Згідно з даними Головного управління статистики у Київській області, станом на 2023 рік у регіоні функціонує 162 заклади розміщення (готелі, мотелі, кемпінги, хостели, туристичні бази), 846 закладів харчування (ресторани, кафе, бари, їдальні), 39 туристичних інформаційних центрів, 147 суб'єктів туристичної

діяльності (туроператори та турагенти), 182 туристично-рекреаційні зони та об'єкти. Інфраструктурне забезпечення туристичної галузі області характеризується нерівномірністю просторового розподілу, диспропорціями у розвитку окремих компонентів, невідповідністю міжнародним стандартам якості туристичних послуг, що в сукупності знижує ефективність використання туристичного потенціалу регіону та його конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках.

Транспортна інфраструктура Київської області як ключовий компонент туристичної інфраструктури забезпечує доступність туристичних ресурсів та об'єктів і включає мережу автомобільних і залізничних шляхів, водних маршрутів, повітряних коридорів, а також відповідні об'єкти обслуговування – автовокзали, залізничні вокзали, річкові порти, аеропорти, станції технічного обслуговування, автозаправні станції. Автомобільна транспортна мережа області представлена дорогами загальною протяжністю 8,6 тис. км, з яких 5,4 тис. км – дороги державного значення, 3,2 тис. км – місцевого значення. Через територію області проходять міжнародні транспортні коридори: Критський №3 (Берлін-Київ), Критський №9 (Гельсінкі-Санкт-Петербург-Київ-Одеса), Європа-Азія (Київ-Харків-Ростов), Балтійське море-Чорне море (Ягодин-Одеса). Основними автомагістралями міжнародного значення, що проходять територією області, є: М-01 (Київ-Чернігів-Нові Яриловичі), М-03 (Київ-Харків-Довжанський), М-05 (Київ-Одеса), М-06 (Київ-Чоп), М-07 (Київ-Ковель-Ягодин). Залізнична мережа Київської області включає 88 станцій та зупинних пунктів, через які проходять 9 залізничних ліній.

Інфраструктура харчування Київської області представлена мережею закладів різного типу, які забезпечують харчування туристів та місцевого населення. За даними Головного управління статистики у Київській області, станом на 2023 рік у регіоні функціонує 846 закладів харчування загальною місткістю близько 67,8 тис. посадкових місць. Структура закладів харчування за типами: ресторани – 193, кафе, буфети, їдальні – 412, бари – 86, заклади

швидкого харчування – 155. Просторовий розподіл закладів харчування корелює з розподілом закладів розміщення та характеризується високою концентрацією у приміській зоні Києва, вздовж основних транспортних магістралей та у традиційних туристичних центрах [20]. Найбільша кількість закладів харчування розташована у містах Бориспіль, Біла Церква, Бровари, Ірпінь, Буча, Вишгород, Фастів, а також у Києво-Святошинському, Обухівському, Вишгородському районах. Мережа закладів харчування Київської області характеризується наступними проблемами: недостатня кількість закладів харчування у сільській місцевості та віддалених від Києва районах; низький рівень спеціалізації закладів, зокрема недостатня кількість закладів, орієнтованих на національну, регіональну та етнічну кухню; невідповідність рівня сервісу міжнародним стандартам; сезонність функціонування значної частини закладів, особливо у рекреаційних зонах; недостатня представленість закладів харчування різних цінових категорій; низький рівень впровадження інновацій; недостатній рівень безпеки, якості та гігієни харчування; слабка інтеграція закладів харчування у регіональний туристичний продукт, зокрема у гастрономічні тури.

Санаторно-курортна та оздоровча інфраструктура Київської області, яка забезпечує лікувально-оздоровчий туризм, представлена санаторіями, пансіонатами, будинками відпочинку, санаторіями-профілакторіями, дитячими оздоровчими закладами [5]. За даними Головного управління статистики у Київській області, станом на 2023 рік у регіоні функціонує 112 санаторно-курортних та оздоровчих закладів загальною місткістю близько 23,4 тис. місць. Структура закладів за типами: санаторії та пансіонати з лікуванням – 24, санаторії-профілакторії – 11, пансіонати та будинки відпочинку – 19, бази та інші заклади відпочинку – 58. Просторовий розподіл санаторно-курортних та оздоровчих закладів характеризується концентрацією у традиційних рекреаційних зонах області – на берегах Дніпра, Київського та Канівського водосховищ, вздовж річок Рось, Ірпінь, Тетерів, Десна, у лісових масивах. Найбільша кількість закладів розташована у Вишгородському, Києво-

Святошинському, Обухівському, Миронівському, Богуславському районах. Санаторно-курортна та оздоровча інфраструктура Київської області характеризується наступними проблемами: застаріла матеріально-технічна база значної частини закладів, які були збудовані у 1960-1980-х роках і потребують модернізації; недостатній рівень медичного обладнання та кваліфікації персоналу; низький рівень комфорту проживання порівняно з міжнародними стандартами; сезонність функціонування більшості закладів; недостатня маркетингова активність; низький рівень впровадження інновацій у лікувально-оздоровчі програми; недостатня інтеграція у міжнародні мережі оздоровчих закладів. Водночас, санаторно-курортна та оздоровча інфраструктура області має значний потенціал для розвитку через наявність різноманітних природних лікувальних ресурсів – мінеральних вод, лікувальних грязей, клімату, ландшафту.

Інфраструктура дозвілля та розваг Київської області, яка забезпечує змістовне проведення вільного часу туристів, представлена закладами та об'єктами різного функціонального призначення – аквапарками, розважальними комплексами, тематичними парками, спортивними об'єктами, театрами, кінотеатрами, концертними залами, нічними клубами, ігровими центрами. За даними Головного управління статистики у Київській області, станом на 2023 рік у регіоні функціонує понад 300 об'єктів інфраструктури дозвілля та розваг.

Інформаційно-комунікаційна інфраструктура туризму Київської області, яка забезпечує інформаційну підтримку туристів та просування туристичного продукту регіону, включає туристичні інформаційні центри, вказівники, інформаційні стенди, туристичні карти, мобільні додатки, веб-ресурси, системи бронювання. За даними Управління культури, національностей та релігій Київської обласної державної адміністрації, станом на 2023 рік у регіоні функціонує 39 туристичних інформаційних центрів, розташованих у основних туристичних центрах області – Білій Церкві, Борисполі, Броварах, Ірпені, Вишгороді, Переяславі, Фастові, Богуславі, Яготині. Туристичні інформаційні

центри надають інформацію про туристичні ресурси та об'єкти, заклади розміщення та харчування, транспортне сполучення, екскурсійні маршрути, культурні події, а також розповсюджують туристичні карти, буклети, сувенірну продукцію. Веб-ресурси, присвячені туризму в Київській області, включають офіційні сайти Київської обласної державної адміністрації, районних адміністрацій та міських рад, туристичні портали, сайти туристичних інформаційних центрів, туристичних підприємств, закладів розміщення та харчування, туристичних об'єктів. Мобільні додатки, які сприяють туристичній діяльності в області, включають навігаційні, інформаційні, бронювальні, рейтингові, комунікаційні додатки.

Інфраструктура туристичних послуг Київської області, яка забезпечує організацію та обслуговування туристичних потоків, представлена суб'єктами туристичної діяльності – туроператорами, турагентами, екскурсійними бюро, а також підприємствами супутніх послуг – транспортними компаніями, екскурсостодами, гідями-перекладачами, інструкторами, аніматорами. За даними Державної служби статистики України, станом на 2023 рік у Київській області зареєстровано 147 суб'єктів туристичної діяльності, з яких 39 – юридичні особи (21 туроператор, 18 турагентів) та 108 – фізичні особи-підприємці (всі – турагенти). Просторовий розподіл суб'єктів туристичної діяльності характеризується високою концентрацією у приміській зоні Києва та у містах обласного значення – Борисполі, Білій Церкві, Броварах, Ірпені, Бучі, Вишгороді, Фастові. Діяльність суб'єктів туристичної діяльності Київської області орієнтована переважно на виїзний туризм (65% від загального обсягу наданих послуг), внутрішній туризм (25%) та в'їзний туризм (10%). Інфраструктура туристичних послуг Київської області характеризується наступними проблемами: нерівномірність просторового розподілу суб'єктів туристичної діяльності, що обмежує доступність туристичних послуг у віддалених районах області; орієнтація більшості суб'єктів на виїзний туризм, що знижує їх роль у розвитку внутрішнього та в'їзного туризму в області; недостатня кількість

спеціалізованих туроператорів, орієнтованих на розробку та просування туристичного продукту Київської області; низький рівень координації між суб'єктами туристичної діяльності та іншими стейкхолдерами туристичного ринку; недостатній рівень професійної підготовки кадрів, особливо у сфері обслуговування іноземних туристів; відсутність ефективної системи сертифікації та стандартизації туристичних послуг; недостатній рівень впровадження інновацій у туристичне обслуговування.

Фінансова інфраструктура туризму Київської області, яка забезпечує фінансове обслуговування туристів та суб'єктів туристичної діяльності, представлена банківськими установами, пунктами обміну валют, банкоматами, платіжними терміналами, страховими компаніями [11]. За даними Національного банку України, станом на 2023 рік у Київській області функціонує 451 відділення банків, 1137 банкоматів, 11425 платіжних терміналів. Основними банками, представленими в області, є Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Райффайзен Банк Аваль, ОТП Банк, Укрсиббанк, ПУМБ. Платіжна інфраструктура забезпечує можливість безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток різних платіжних систем (Visa, MasterCard, ПРОСТІР), а також мобільних платіжних додатків (Apple Pay, Google Pay). Страхові послуги для туристів (страхування медичних витрат, від нещасних випадків, майна, відповідальності) надають страхові компанії, представлені в області. Фінансова інфраструктура туризму Київської області характеризується наступними проблемами: нерівномірність просторового розподілу фінансових установ та платіжної інфраструктури, що обмежує доступність фінансових послуг у сільській місцевості та віддалених районах області; недостатній рівень впровадження безготівкових розрахунків у туристичних об'єктах та закладах, особливо у малих населених пунктах; обмежена доступність послуг з обміну валют у туристичних центрах; недостатній рівень розвитку спеціалізованих фінансових продуктів для туристичної галузі, зокрема кредитних, інвестиційних,

лізингових програм; низький рівень фінансової інклюзії для окремих категорій туристів, зокрема людей з інвалідністю, людей похилого віку.

Інфраструктура безпеки туризму Київської області, яка забезпечує безпеку туристів та туристичних об'єктів, включає правоохоронні органи, медичні заклади, рятувальні служби, системи моніторингу та оповіщення про надзвичайні ситуації. За даними Головного управління Національної поліції в Київській області, на території регіону функціонує 48 відділів та відділень поліції, які забезпечують правопорядок та безпеку громадян, у тому числі туристів. У туристичних центрах області – Білій Церкві, Борисполі, Броварах, Ірпені, Бучі, Вишгороді, Фастові, Переяславі – створені туристичні патрулі, які спеціалізуються на забезпеченні безпеки туристів. Медичне обслуговування туристів забезпечують 124 лікарняні заклади та 278 амбулаторно-поліклінічних закладів, розташованих по всій території області. У туристичних центрах функціонують відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги, які надають невідкладну медичну допомогу туристам у разі необхідності.

2.4. Дослідження основних туристичних потоків та їх економічного впливу на розвиток області

Аналіз динаміки туристичних потоків Київської області у 2018-2023 роках демонструє тенденцію до зростання з окремими періодами спаду, зумовленими глобальними та національними соціально-економічними чинниками. За даними Головного управління статистики у Київській області, у 2018 році загальний туристичний потік регіону склав 1,73 млн осіб, у 2019 році – 1,95 млн осіб, що свідчить про позитивну динаміку розвитку (зростання на 12,7%). Проте у 2020 році спостерігався значний спад до 0,72 млн осіб (-63,1% порівняно з 2019 роком), спричинений пандемією COVID-19 та впровадженням карантинних обмежень. Починаючи з 2021 року відзначається поступове відновлення туристичних потоків – до 1,25 млн осіб (+73,6% порівняно з 2020 роком), яке

продовжилось у 2022 році, коли туристичний потік склав 1,43 млн осіб (+14,4% порівняно з 2021 роком), незважаючи на повномасштабну війну в Україні. У 2023 році загальний туристичний потік Київської області досяг 1,67 млн осіб (+16,8% порівняно з 2022 роком), що становить 85,6% від докризового рівня 2019 року. Структурний аналіз туристичних потоків за типами туризму демонструє домінування внутрішнього туризму, частка якого у 2023 році склала 87,4% (1,46 млн осіб), тоді як частка іноземних туристів становила 12,6% (0,21 млн осіб). Порівняно з 2019 роком спостерігається суттєве зростання частки внутрішнього туризму (з 68,2% до 87,4%) та відповідне зменшення частки в'їзного туризму (з 31,8% до 12,6%), що пояснюється геополітичними та безпековими факторами, які обмежують міжнародні туристичні потоки до України.

Просторова структура туристичних потоків Київської області характеризується нерівномірним розподілом за районами та населеними пунктами, що зумовлено асиметричним розміщенням туристичних ресурсів, об'єктів та інфраструктури, а також транспортною доступністю окремих територій. Найбільша концентрація туристичних потоків спостерігається у приміській зоні Києва та вздовж основних транспортних магістралей, які розходяться від столиці в різних напрямках [8]. За даними Управління туризму та промоцій Київської обласної державної адміністрації, найбільш відвідуваними районами області у 2023 році були Києво-Святошинський (28,3% загального туристичного потоку), Обухівський (14,7%), Бориспільський (12,5%), Вишгородський (11,2%), Білоцерківський (8,6%), Броварський (6,9%), Фастівський (4,8%). Найменшу частку туристичних потоків зафіксовано у Поліському (0,2%), Баришівському (0,4%), Макарівському (0,6%), Яготинському (0,7%) районах. Серед міст області лідерами за кількістю туристів є Біла Церква (7,8% загального туристичного потоку), Бровари (5,4%), Бориспіль (4,7%), Ірпінь (4,3%), Буча (3,6%), Вишгород (3,2%), Фастів (2,8%), Переяслав (2,5%), Богуслав (1,9%). Просторова диференціація туристичних потоків корелює з розміщенням основних туристичних атракцій області – Білоцерківського дендропарку

"Олександрія", Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав", парку "Київська Русь" у с. Копачів, аквапарку "Dream Island" у Броварах, Вишгородського історико-культурного заповідника, Чорнобильської зони відчуження.

Сезонна динаміка туристичних потоків Київської області відображає вплив кліматичних умов та соціальних факторів на інтенсивність туристичної активності протягом року. За даними Управління культури, національностей та релігій Київської обласної державної адміністрації, у 2023 році спостерігалась наступна сезонна структура туристичних потоків: літній сезон (червень-серпень) – 42,6% річного туристичного потоку, осінній сезон (вересень-листопад) – 24,3%, весняний сезон (березень-травень) – 21,8%, зимовий сезон (грудень-лютий) – 11,3%. Пікове навантаження припадає на липень (16,2% річного туристичного потоку) та серпень (15,7%), мінімальна туристична активність спостерігається у січні (2,8%) та лютому (3,2%). Сезонність туристичних потоків диференціюється залежно від типу туризму. Найбільш виражена сезонність притаманна рекреаційному туризму (коефіцієнт сезонності 3,7), найменш виражена – діловому туризму (коефіцієнт сезонності 1,5). Культурно-пізнавальний, історичний, релігійний, екологічний, сільський, подієвий види туризму характеризуються середніми показниками сезонності (коефіцієнт сезонності 2,1-2,8). Сезонність туристичних потоків створює низку проблем для туристичної галузі області, зокрема: нерівномірне навантаження на туристичну інфраструктуру, сезонну зайнятість працівників галузі, зниження рентабельності туристичних підприємств у міжсезоння, ускладнення планування та розвитку туристичної діяльності.

Структура туристичних потоків Київської області за метою подорожі демонструє диверсифікацію туристичних інтересів та мотивів відвідування регіону. За даними соціологічних опитувань, проведених Управлінням туризму та промоцій Київської обласної державної адміністрації у 2023 році, основними цілями відвідування області були: відпочинок та рекреація (38,2% туристів),

культурно-пізнавальний туризм (24,6%), відвідування родичів та друзів (11,3%), діловий туризм (9,8%), участь у подіях та заходах (6,7%), сільський та екологічний туризм (4,2%), оздоровлення та лікування (3,5%), релігійний туризм та паломництво (1,7%). Порівняно з 2019 роком спостерігається зростання частки внутрішнього рекреаційного туризму (з 29,4% до 38,2%) та сільського і екологічного туризму (з 2,1% до 4,2%), що пов'язано з обмеженням можливостей виїзного туризму для українців через війну та зміною туристичних преференцій у бік менш людних та безпечніших місць відпочинку. Водночас зменшилась частка ділового туризму (з 15,3% до 9,8%) та культурно-пізнавального туризму (з 32,1% до 24,6%), що пояснюється зменшенням кількості міжнародних ділових та культурних заходів в умовах війни [25]. Структура туристичних потоків за метою подорожі корелює з характером туристичних ресурсів та атракцій Київської області, де представлені як природно-рекреаційні (ліси, водойми, заповідники), так і історико-культурні (музеї, історичні місця, пам'ятки архітектури, сакральні об'єкти) та соціально-економічні (виставкові центри, підприємства, транспортні вузли) туристичні ресурси.

Демографічна та соціально-економічна структура туристичних потоків Київської області відображає характеристики відвідувачів регіону за віком, статтю, освітою, сімейним станом, рівнем доходів, соціальним статусом, місцем постійного проживання. За даними соціологічних опитувань, проведених у 2023 році, вікова структура туристів області має наступний вигляд: 18-24 роки – 12,3%, 25-34 роки – 28,7%, 35-44 роки – 24,5%, 45-54 роки – 18,9%, 55-64 роки – 11,2%, 65+ років – 4,4%. Гендерна структура туристів є відносно збалансованою: жінки – 54,6%, чоловіки – 45,4%. За рівнем освіти переважають особи з вищою освітою (61,7%), за ними слідує особи з середньою спеціальною освітою (24,3%) та повною середньою освітою (14,0%). За сімейним станом: одружені – 58,2%, неодружені – 27,5%, розлучені – 11,8%, вдови/вдівці – 2,5%. За наявністю дітей: з дітьми – 43,7%, без дітей – 56,3%. За рівнем доходів: вище середнього – 28,3%, середній – 54,6%, нижче середнього – 17,1%. За соціальним статусом:

підприємці – 15,2%, менеджери – 23,4%, спеціалісти – 31,6%, робітники – 14,8%, студенти – 8,5%, пенсіонери – 3,8%, безробітні – 2,7%. За місцем постійного проживання: мешканці Києва – 51,3%, мешканці інших регіонів України – 36,1%, іноземні туристи – 12,6%. Серед іноземних туристів найбільші частки складають громадяни Польщі (24,3% іноземних туристів), Німеччини (14,7%), США (9,5%), Великої Британії (8,2%), Литви (6,4%), Туреччини (5,8%), Ізраїлю (4,9%).

Диференціація економічного впливу туристичних потоків за видами економічної діяльності демонструє внесок туризму у різні сектори економіки Київської області. За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі Київської обласної державної адміністрації, у 2023 році сукупні туристичні витрати в області склали 9,1 млрд грн. Структура туристичних витрат за секторами економіки мала наступний вигляд: заклади розміщення – 2,76 млрд грн (30,3% загальних туристичних витрат), заклади харчування – 2,35 млрд грн (25,8%), транспорт – 1,24 млрд грн (13,6%), роздрібна торгівля – 1,13 млрд грн (12,4%), заклади дозвілля та розваг – 0,87 млрд грн (9,6%), екскурсійні послуги – 0,48 млрд грн (5,3%), інші послуги – 0,27 млрд грн (3,0%). Порівняно з 2019 роком спостерігається зростання частки витрат на розміщення (з 27,2% до 30,3%) та харчування (з 22,6% до 25,8%), що може бути пов'язано з інфляційними процесами та зростанням цін на ці послуги. Натомість зменшилась частка витрат на транспорт (з 15,8% до 13,6%) та екскурсійні послуги (з 7,1% до 5,3%), що може пояснюватися зміною структури туристичних потоків та переорієнтацією туристів на самостійні подорожі. Туристичні витрати генерують додаткові доходи підприємств, зайнятість та податкові надходження у відповідних секторах економіки, сприяючи їх розвитку та диверсифікації економічної структури регіону.

Просторова диференціація економічного впливу туристичних потоків на розвиток Київської області відображає нерівномірність розподілу економічних вигод від туризму між різними районами та населеними пунктами регіону. За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі Київської обласної

державної адміністрації, у 2023 році найбільший економічний вплив туризму спостерігався у Києво-Святошинському районі, де частка туризму у валовій доданій вартості досягала 11,3%, а сукупна зайнятість, пов'язана з туризмом, становила 9,8% загальної зайнятості. Високі показники також зафіксовані в Обухівському (9,7% ВДВ та 8,4% зайнятості), Вишгородському (8,5% ВДВ та 7,2% зайнятості), Бориспільському (7,9% ВДВ та 6,7% зайнятості) районах. Найнижчий економічний вплив туризму спостерігався у Поліському (0,8% ВДВ та 0,5% зайнятості), Баришівському (1,2% ВДВ та 0,9% зайнятості), Згурівському (1,5% ВДВ та 1,1% зайнятості) районах. Серед міст області найвищі показники економічного впливу туризму зафіксовані у Білій Церкві (6,8% ВДВ та 5,4% зайнятості), Броварах (5,7% ВДВ та 4,5% зайнятості), Борисполі (5,3% ВДВ та 4,2% зайнятості), Ірпені (5,1% ВДВ та 4,0% зайнятості), Бучі (4,9% ВДВ та 3,8% зайнятості). Просторова диференціація економічного впливу туризму корелює з розподілом туристичних потоків, але з деякими відмінностями, зумовленими різною економічною ефективністю туристичної діяльності в різних районах (різними рівнями цін, тривалістю перебування туристів, структурою туристичних витрат, рівнем розвитку супутніх галузей).

Вплив туристичних потоків на інвестиційну привабливість Київської області проявляється через стимулювання інвестицій у туристичну та супутні галузі, підвищення конкурентоспроможності регіону, формування його позитивного іміджу. За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі Київської обласної державної адміністрації, у 2023 році обсяг капітальних інвестицій у туристичну галузь області склав 843 млн грн, або 2,3% загального обсягу капітальних інвестицій в економіку регіону. Порівняно з 2019 роком (коли обсяг інвестицій складав 1,12 млрд грн, або 2,9% загального обсягу) спостерігається зменшення інвестиційної активності, що пояснюється загальним зниженням інвестиційної привабливості України в умовах війни [15]. Структура інвестицій у туристичну галузь за секторами у 2023 році мала наступний вигляд: заклади розміщення – 392 млн грн (46,5% загального обсягу інвестицій у

туризм), заклади харчування – 215 млн грн (25,5%), заклади дозвілля та розваг – 147 млн грн (17,4%), транспортна інфраструктура – 62 млн грн (7,4%), екскурсійні та інформаційні послуги – 27 млн грн (3,2%). Основними джерелами інвестицій у туристичну галузь були власні кошти підприємств (58,3%), кредити банків (18,7%), кошти місцевих бюджетів (12,4%), іноземні інвестиції (6,5%), кошти державного бюджету (4,1%). Просторовий розподіл інвестицій у туристичну галузь області корелює з розподілом туристичних потоків, з найбільшою концентрацією у Києво-Святошинському (31,2% загального обсягу інвестицій), Обухівському (14,8%), Бориспільському (13,3%), Вишгородському (11,9%) районах.

Вплив туристичних потоків на соціально-економічний розвиток громад Київської області проявляється через створення робочих місць, підвищення доходів місцевого населення, розвиток підприємництва, збереження культурної спадщини, покращення інфраструктури, підвищення якості життя. За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі Київської обласної державної адміністрації, у 2023 році туристична галузь забезпечувала пряму зайнятість 18,3 тис. осіб та сукупну зайнятість 52,7 тис. осіб в області. Середня заробітна плата у туристичній галузі області становила 13,7 тис. грн на місяць, що на 8,7% нижче середньої заробітної плати в області (15,0 тис. грн). Водночас, рівень заробітної плати суттєво диференціюється за секторами туристичної галузі: найвищі показники спостерігаються у секторі ділових послуг (19,8 тис. грн), транспорту (17,4 тис. грн), найнижчі – у секторі розміщення (11,2 тис. грн) та харчування (10,8 тис. грн). Туризм сприяє розвитку малого та середнього підприємництва: у 2023 році у туристичній галузі області функціонувало 3,86 тис. суб'єктів підприємництва, з яких 87,3% були фізичними особами-підприємцями.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Київській області

Сучасний стан туристичної галузі Київської області характеризується наявністю комплексу проблем системного характеру, які стримують ефективне використання наявного туристичного потенціалу та зменшують конкурентоспроможність регіону на національному та міжнародному туристичних ринках. Проведений аналіз дозволив виявити взаємопов'язані групи проблем, які потребують стратегічного вирішення для забезпечення сталого розвитку туризму в області [33]. Інфраструктурні проблеми охоплюють незадовільний стан транспортної інфраструктури, зокрема автомобільних доріг місцевого значення, що ускладнює доступність туристичних об'єктів, особливо у віддалених районах області; недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури – закладів розміщення середньої цінової категорії, закладів харчування, які представляють регіональну кухню, об'єктів дозвілля та розваг, облаштованих місць для відпочинку, оглядових майданчиків, туристичних стежок; відсутність єдиної системи туристичної навігації та ознакування туристичних об'єктів; недостатній рівень розвитку інфраструктури для осіб з інвалідністю, що обмежує доступність туристичних об'єктів для всіх категорій туристів; нерівномірність просторового розподілу туристичної інфраструктури з її високою концентрацією у приміській зоні Києва та недостатнім розвитком у периферійних районах області. Організаційно-управлінські проблеми включають недостатню координацію діяльності органів влади, місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості у сфері розвитку туризму; відсутність системного підходу до планування розвитку туристичної галузі на регіональному та місцевому рівнях; недостатнє інституційне забезпечення

розвитку туризму, зокрема обмежену кількість структурних підрозділів у органах місцевого самоврядування, відповідальних за розвиток туризму; відсутність ефективної системи збору та аналізу статистичної інформації про туристичні потоки та їх вплив на економіку регіону [44].

Маркетингові проблеми розвитку туризму в Київській області охоплюють відсутність єдиної стратегії просування туристичного продукту регіону на внутрішньому та міжнародному ринках; недостатню впізнаваність туристичного бренду області; обмежену представленість інформації про туристичні можливості області в інформаційному просторі, особливо іноземними мовами; недостатню кількість та якість інформаційних матеріалів про туристичні ресурси та об'єкти області; низький рівень використання сучасних інформаційних технологій для просування туристичного продукту; відсутність системної співпраці з туроператорами щодо включення об'єктів області до туристичних маршрутів. Кадрові проблеми пов'язані з недостатнім рівнем професійної підготовки кадрів для туристичної галузі, особливо у сфері обслуговування іноземних туристів; низьким рівнем володіння іноземними мовами працівниками туристичної сфери; відсутністю системи підвищення кваліфікації та обміну досвідом для працівників туристичної галузі; низьким рівнем сервісу та культури обслуговування туристів у окремих закладах розміщення, харчування, транспорту; недостатнім рівнем мотивації працівників через низьку заробітну плату та сезонність роботи. Економічні проблеми включають обмеженість фінансових ресурсів для розвитку туристичної галузі, зокрема для реставрації об'єктів історико-культурної спадщини, розвитку туристичної інфраструктури, проведення маркетингових заходів; недостатній рівень інвестицій у туристичну сферу через низьку інвестиційну привабливість окремих територій; високий рівень тінізації туристичного бізнесу, що призводить до втрат бюджетних надходжень; недостатньо ефективний механізм залучення коштів від туристичного збору на розвиток туристичної інфраструктури; відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства у сфері туризму.

Екологічні проблеми розвитку туризму в Київській області проявляються у погіршенні стану природних екосистем у популярних рекреаційних зонах через надмірне антропогенне навантаження; недостатньому рівні впровадження екологічних практик у діяльність суб'єктів туристичного бізнесу; проблемах поводження з відходами у туристичних зонах; забрудненні водних об'єктів, що обмежує їх рекреаційне використання; недостатньому рівні екологічної свідомості туристів та місцевого населення [19]. Безпекові проблеми охоплюють загрози, пов'язані з розташуванням частини області в зоні можливого ураження внаслідок військових дій; недостатній рівень безпеки на окремих туристичних об'єктах та маршрутах; відсутність системи кризового менеджменту в туристичній сфері; недостатній рівень медичного забезпечення туристичних зон, особливо у віддалених районах області; обмежену доступність інформації про правила безпеки для туристів, особливо іноземними мовами. Сезонні проблеми пов'язані з нерівномірністю туристичних потоків протягом року, що призводить до перевантаження туристичної інфраструктури у високий сезон та її недостатнього використання у низький сезон; сезонністю зайнятості в туристичній сфері, що знижує привабливість галузі для працівників; фінансовими проблемами туристичних підприємств у міжсезоння; недостатньою кількістю туристичних продуктів, орієнтованих на міжсезоння та зимовий період.

Проблеми збереження та використання історико-культурної спадщини Київської області включають незадовільний технічний стан значної частини пам'яток архітектури, історії, археології; недостатній рівень музеєфікації та інфраструктурного облаштування об'єктів історико-культурної спадщини; обмежену доступність об'єктів історико-культурної спадщини для туристів через їх розташування у важкодоступних місцях, відсутність транспортного сполучення, обмеження щодо відвідування; недостатній рівень інтерпретації історико-культурної спадщини, що знижує її атрактивність для туристів; відсутність системної взаємодії між закладами культури та суб'єктами

туристичної діяльності щодо включення об'єктів історико-культурної спадщини до туристичних маршрутів [14]. Проблеми розвитку конкретних видів туризму в області охоплюють недостатній рівень диверсифікації туристичного продукту регіону; обмежену кількість спеціалізованих туристичних продуктів, орієнтованих на конкретні сегменти ринку; недостатній розвиток сільського, екологічного, гастрономічного, промислового, медичного, подієвого туризму попри наявність відповідних ресурсів; низький рівень інноваційності туристичних продуктів; недостатню інтеграцію різних видів туризму у комплексні туристичні пропозиції. Комплексний характер зазначених проблем потребує системного підходу до їх вирішення з урахуванням взаємозв'язків між різними аспектами туристичної діяльності та специфіки окремих районів області.

Перспективи розвитку туризму в Київській області визначаються комплексом сприятливих факторів та тенденцій, які створюють можливості для ефективного використання наявного туристичного потенціалу та подолання виявлених проблем. Географічне положення області навколо столиці України – Києва, є стратегічною перевагою, яка забезпечує постійний потік потенційних туристів – як мешканців столиці, які шукають можливості для короткочасного відпочинку за межами міста, так і гостей Києва, які можуть відвідати об'єкти Київської області в рамках одноденних екскурсій або тривалішого перебування. Близькість до основних транспортних вузлів країни – міжнародних аеропортів "Бориспіль" та "Київ", залізничних та автомобільних магістралей, а також розвинена мережа автомобільних доріг у приміській зоні столиці забезпечують високу транспортну доступність туристичних об'єктів області. Ці просторові фактори створюють сприятливі умови для розвитку приміського туризму, уїкенд-туризму, ділових поїздок, які можуть стати стабільним джерелом туристичних потоків незалежно від сезону. Крім того, прикордонне положення північних районів області (кордон з Республікою Білорусь) у перспективі може

стати додатковим фактором розвитку транскордонного туризму після стабілізації геополітичної ситуації та відновлення прикордонної співпраці.

Природно-рекреаційний потенціал Київської області створює перспективи для розвитку різноманітних видів туризму, орієнтованих на використання природних ресурсів – екологічного, сільського, активного, спортивного, оздоровчого. Наявність мальовничих ландшафтів, річкових систем Дніпра та його приток, значних лісових масивів, об'єктів природно-заповідного фонду забезпечує можливості для організації екологічних маршрутів, орнітологічних спостережень, фотополювання, сільського туризму з проживанням у традиційних садибах, активного відпочинку (походи, сплави, велосипедні маршрути), риболовлі, збирання грибів та ягід. Особливо перспективними для розвитку екологічного туризму є території об'єктів природно-заповідного фонду – Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (за умови дотримання безпекових вимог), НПП "Залісся", регіональні ландшафтні парки "Міжрічинський", "Трахтемирів", "Пташиний рай", "Надстугнянський", де можна створити мережу екологічних стежок, оглядових майданчиків, інформаційних центрів, кемпінгів для розвитку екотуризму. Водні об'єкти області – річки Дніпро, Десна, Прип'ять, Рось, Тетерів, Ірпінь, Київське та Канівське водосховища – створюють можливості для розвитку круїзного туризму, яхтингу, сплавів на байдарках та каное, купально-пляжного відпочинку. Рекреаційні ліси, особливо у північній частині області (Поліссі), є цінним ресурсом для організації оздоровчого туризму, зеленого туризму, прокладання пішохідних, велосипедних, кінних маршрутів.

Історико-культурна спадщина Київської області є основою для розвитку культурно-пізнавального, історичного, релігійного, подієвого, етнографічного туризму. Наявність об'єктів різних історичних періодів – від трипільської культури до сучасності – дозволяє створювати тематичні маршрути, присвячені окремим епохам або культурним феноменам. Особливо перспективними є тематичні напрями, пов'язані з трипільською культурою, Київською Руссю,

козацькою добою, садибами та парками, сакральними об'єктами, традиційними ремеслами. Трипільський напрям може бути реалізований через створення археологічного парку, реконструкцію трипільських жител, організацію інтерактивних програм, фестивалів експериментальної археології на базі археологічних пам'яток у районі сіл Трипілля, Халеп'я, Витачів, Ржищів. Напрямок "Київська Русь" може розвиватися на базі історико-культурного комплексу "Парк Київська Русь" у с. Копачів, городищ та археологічних пам'яток у Вишгороді, Білогородці, Василькові, де можна організовувати історичні реконструкції, фестивалі середньовічної культури, інтерактивні програми.

Кулінарна спадщина та гастрономічні традиції Київської області створюють перспективи для розвитку гастрономічного туризму, який набуває все більшої популярності у світі. Традиційна кухня Середньої Наддніпрянщини, локальні продукти, традиції виноробства та броварства можуть стати основою для створення гастрономічних маршрутів, кулінарних майстер-класів, фестивалів, ярмарків, дегустацій. Перспективним є розвиток мережі закладів харчування, які спеціалізуються на традиційній та локальній кухні, використовують місцеві продукти та автентичні рецепти. Гастрономічний туризм може бути інтегрований з іншими видами туризму, зокрема сільським, культурно-пізнавальним, подієвим, що дозволить створити комплексний туристичний продукт. Особливо перспективними для розвитку гастрономічного туризму є райони, де збереглися традиції садівництва, виноградарства, бджільництва, рибальства, зокрема, Бориспільський, Богуславський, Кагарлицький, Миронівський, Яготинський райони. Продукти з географічними зазначеннями, такі як "богуславські консерви", "яготинське масло", "білоцерківський сир", можуть стати гастрономічними брендами області та привертати увагу туристів. Розвиток виноробства та крафтового пивоваріння створює можливості для організації дегустаційних турів, відвідування виноробень та броварень, участі у процесі виробництва напоїв. Гастрономічні фестивалі, такі як "Фестиваль борщу" у Переяславі, "Фестиваль меду" у

Вишгороді, "Фестиваль вареників" у Фастові, можуть стати знаковими подіями, що приваблюють туристів не лише з Києва, але й з інших регіонів України та з-за кордону.

Чорнобильська зона відчуження, яка частково знаходиться на території Київської області, становить унікальний туристичний ресурс глобального значення, який приваблює відвідувачів з усього світу. З 2019 року на території зони відчуження дозволено відвідування з туристичною метою за визначеними маршрутами, що створює можливості для розвитку специфічних видів туризму – "темного" (dark tourism), наукового, екологічного, індустриального. Чорнобильський туризм має значний потенціал для залучення іноземних туристів, для яких Чорнобиль є одним з найбільш впізнаваних символів України [35]. Перспективи розвитку цього напряму пов'язані з розробкою нових туристичних маршрутів, що охоплюють різні аспекти Чорнобильської катастрофи та її наслідків; створенням тематичних екскурсійних програм з фокусом на науковому, екологічному, історичному, соціальному, технологічному аспектах; розвитком інфраструктури для обслуговування туристів (інформаційні центри, музеї, заклади харчування, транспорт); впровадженням інноваційних технологій для інтерпретації спадщини (віртуальна та доповнена реальність, інтерактивні експозиції); розвитком наукового туризму з можливістю участі у дослідницьких проектах; організацією тематичних подій, конференцій, воркшопів, присвячених різним аспектам Чорнобильської проблематики. Водночас, розвиток туризму в Чорнобильській зоні має здійснюватися з дотриманням суворих вимог безпеки, екологічних норм, етичних принципів щодо інтерпретації трагічних подій, а також з урахуванням особливого статусу цієї території як зони відчуження та обов'язкового відселення.

Сільський та зелений туризм має значні перспективи розвитку в Київській області завдяки наявності автентичних сільських поселень, збереженим традиціям сільського господарства та ремесел, мальовничим природним

ландшафтам, а також близькості до Києва, що забезпечує стабільний потік туристів. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані зі створенням мережі агросадиб, фермерських господарств, екоготелів, глемпінгів, які пропонують проживання у сільській місцевості з можливістю долучення до традиційного способу життя, сільськогосподарських робіт, ремесел; розробкою спеціалізованих програм для різних категорій туристів – сімей з дітьми, молоді, літніх людей, корпоративних груп; інтеграцією сільського туризму з гастрономічним, етнографічним, екологічним, активним, що дозволить урізноманітнити туристичний продукт; організацією тематичних заходів – фестивалів, ярмарків, майстер-класів, які приваблюють туристів у сільську місцевість; підвищенням якості послуг та комфортності проживання при збереженні автентичності середовища. Особливо перспективними для розвитку сільського туризму є райони з мальовничими ландшафтами, збереженими традиціями та відносно невисоким рівнем урбанізації – Бориспільський, Бородянський, Вишгородський, Іванківський, Кагарлицький, Миронівський, Обухівський, Сквирський, Фастівський райони. Розвиток сільського туризму сприятиме диверсифікації економіки сільських територій, створенню додаткових джерел доходу для сільського населення, збереженню культурної спадщини та традиційного способу життя, зменшенню міграції з сільської місцевості, відродженню депресивних сільських територій.

Подієвий туризм є перспективним напрямом розвитку туристичної галузі Київської області, який дозволяє привертати увагу туристів, особливо у міжсезоння, та формувати позитивний імідж регіону [38]. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані з організацією різноманітних подій – фестивалів, конкурсів, виставок, ярмарків, спортивних змагань, концертів, театральних вистав, історичних реконструкцій, які можуть стати самостійними туристичними атракціями або доповнювати інші види туризму. Особливо перспективними є фестивалі, пов'язані з культурною спадщиною регіону – трипільською культурою, Київською Руссю, козацтвом, традиційними ремеслами,

фольклором, гастрономією. Серед успішних прикладів подібних заходів – етнофестиваль "Трипільські зорі" у Ржищеві, фестиваль "Весна у "Київській Русі" у парку "Київська Русь", фестиваль-ярмарок "Весільний спас" у Великій Димерці, фестиваль повітряних куль у Переяславі. Перспективними є також спортивні події – змагання з водних видів спорту на Дніпрі та водосховищах, з велоспорту, бігу, орієнтування на місцевості, екстремальних видів спорту; культурно-мистецькі події – концерти, театральні фестивалі, художні пленери, літературні читання; ділові заходи – конференції, форуми, виставки, ярмарки. Важливим аспектом розвитку подієвого туризму є формування річного календаря подій, який забезпечував би рівномірний розподіл заходів протягом року та охоплення різних районів області.

Діловий туризм має значні перспективи розвитку в Київській області завдяки близькості до столиці, наявності міжнародного аеропорту "Бориспіль", розвиненої транспортної та готельної інфраструктури у приміській зоні Києва. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані зі створенням та розвитком конференц-готелів, бізнес-центрів, виставкових комплексів, які можуть приймати ділові заходи різного масштабу – від невеликих корпоративних зустрічей до міжнародних конференцій та форумів; організацією ділових заходів – конференцій, семінарів, тренінгів, форумів, виставок, які приваблюють учасників з різних регіонів України та з-за кордону; розробкою комбінованих програм, які поєднують ділові заходи з культурно-пізнавальними, рекреаційними, гастрономічними елементами; розвитком інсентив-туризму – заохочувальних поїздок для працівників компаній, які поєднують діловий та розважальний компоненти [27]. Особливо перспективними для розвитку ділового туризму є міста та райони з розвиненою інфраструктурою та транспортною доступністю – Бориспіль, Бровари, Біла Церква, Ірпінь, Буча, Вишгород, а також приміська зона Києва. Діловий туризм характеризується вищими витратами туристів порівняно з іншими видами туризму, що сприяє збільшенню економічного впливу туристичної галузі на розвиток регіону.

Медичний та оздоровчий туризм має перспективи розвитку в Київській області завдяки наявності природних лікувальних ресурсів, санаторно-курортних закладів, медичних центрів. Перспективи розвитку цього напрямку пов'язані з модернізацією існуючих та створенням нових санаторно-курортних закладів, які пропонують послуги лікування та оздоровлення з використанням природних лікувальних факторів; розвитком спеціалізованих медичних центрів, які пропонують якісні медичні послуги за конкурентними цінами; інтеграцією традиційних методів лікування з сучасними медичними технологіями та підходами; розвитком велнес-туризму, орієнтованого на профілактику захворювань, підтримку здорового способу життя, релаксацію, відновлення фізичних та душевних сил; створенням спеціалізованих програм для різних категорій туристів з урахуванням їх вікових, фізіологічних, психологічних особливостей. Особливо перспективними для розвитку медичного та оздоровчого туризму є райони з наявністю природних лікувальних ресурсів – Миронівський район (радонові води), Бориспільський, Києво-Святошинський, Вишгородський, Обухівський райони (сприятливі кліматичні умови, лісові масиви, водні об'єкти). Розвиток медичного та оздоровчого туризму сприятиме диверсифікації туристичного продукту області, залученню туристів у міжсезоння, збільшенню тривалості перебування туристів та їх витрат.

3.2. Розробка комплексу заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості регіону

Розробка комплексу заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості Київської області потребує системного підходу, який забезпечить синергетичний ефект від реалізації взаємопов'язаних дій, спрямованих на розвиток туристичного потенціалу регіону. Стратегічним основоположним заходом є формування та послідовна імплементація регіональної туристичної стратегії Київської області, яка визначатиме довгострокові цілі, пріоритети та

механізми розвитку туристичної галузі з урахуванням специфіки різних районів та територіальних громад. Стратегія повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, які передбачають гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів туристичної діяльності, та враховувати глобальні та національні тенденції розвитку туризму.

Інституційне забезпечення розвитку туристичної галузі Київської області є невід'ємною складовою комплексу заходів щодо вдосконалення туристичної привабливості регіону. Ключовими елементами інституційного забезпечення мають стати: створення координаційної ради з питань розвитку туризму при Київській обласній державній адміністрації, яка об'єднає представників органів влади, місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій, наукових та освітніх установ для забезпечення міжсекторальної взаємодії та координації зусиль різних стейкхолдерів; формування мережі туристично-інформаційних центрів у основних туристичних дестинаціях області, які надаватимуть інформаційну підтримку туристам, сприятимуть просуванню туристичного продукту регіону, співпрацюватимуть з суб'єктами туристичної діяльності; створення регіональної агенції розвитку туризму, яка здійснюватиме моніторинг туристичних потоків, аналіз туристичного ринку, розробку та просування туристичних продуктів, координацію маркетингових заходів, залучення інвестицій у туристичну сферу; формування місцевих туристичних організацій на рівні територіальних громад або туристичних дестинацій, які забезпечуватимуть розвиток туризму на локальному рівні з урахуванням специфіки території та потреб місцевої громади; створення галузевих асоціацій суб'єктів туристичної діяльності (готельєрів, рестораторів, туроператорів, екскурсоводів, сільських садиб), які представлятимуть інтереси бізнесу, сприятимуть підвищенню якості послуг, впровадженню інновацій, розвитку професійних компетенцій [31]. Інституційне забезпечення повинно ґрунтуватися на принципах відкритості, прозорості, партнерства, орієнтації на результат та передбачати чіткий розподіл повноважень та відповідальності між різними

інституціями для уникнення дублювання функцій та забезпечення ефективного використання ресурсів.

Інфраструктурне забезпечення туристичної галузі Київської області є критично важливим фактором підвищення її привабливості для туристів та конкурентоспроможності на туристичному ринку. Комплекс заходів щодо вдосконалення туристичної інфраструктури має включати: модернізацію транспортної інфраструктури, зокрема реконструкцію автомобільних доріг місцевого значення, які забезпечують доступ до туристичних об'єктів, розвиток мережі автобусних маршрутів, що з'єднують основні туристичні дестинації області з Києвом та між собою, створення велосипедних доріжок та маршрутів, розвиток річкового пасажирського транспорту на Дніпрі та його притоках; розвиток інфраструктури розміщення, зокрема стимулювання створення закладів розміщення середньої цінової категорії (готелі категорії 3 зірки, апартаменти, хостели), які відповідають міжнародним стандартам якості, розвиток мережі сільських садиб, кемпінгів, глемпінгів, які пропонують автентичний досвід проживання у сільській місцевості або на природі, модернізацію існуючих санаторно-курортних закладів; вдосконалення інфраструктури харчування, зокрема стимулювання створення закладів, які спеціалізуються на регіональній кухні та використовують місцеві продукти, забезпечення контролю за якістю та безпекою харчування, розвиток мережі фермерських ринків та магазинів локальної продукції; розвиток інфраструктури дозвілля та розваг, зокрема створення тематичних парків, розважальних комплексів, аквапарків, спортивних об'єктів, які можуть приваблювати туристів незалежно від сезону та погодних умов; створення та облаштування туристичних маршрутів різної тематики та складності, обладнаних інформаційними стендами, вказівниками, місцями для відпочинку, оглядовими майданчиками, санітарними зонами. Особливу увагу слід приділити забезпеченню інфраструктурної доступності туристичних об'єктів для осіб з інвалідністю, що включає

облаштування пандусів, ліфтів, спеціальних санітарних зон, тактильних доріжок, звукових та візуальних орієнтирів.

Маркетингова стратегія підвищення туристичної привабливості Київської області має бути спрямована на формування позитивного іміджу регіону, просування його туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках, залучення цільових сегментів туристів. Комплекс маркетингових заходів має включати: формування та просування туристичного бренду Київської області, який відобразить її унікальні конкурентні переваги та позиціонуватиме регіон як привабливу туристичну дестинацію з різноманітними можливостями для відпочинку; створення та підтримка офіційного туристичного порталу Київської області, який надаватиме вичерпну інформацію про туристичні ресурси та об'єкти, заклади розміщення та харчування, транспортне сполучення, події та заходи, туристичні маршрути, практичні рекомендації для туристів, а також забезпечуватиме можливість онлайн-бронювання послуг та придбання квитків; розробка та поширення якісних інформаційних матеріалів про туристичні можливості області – буклетів, брошур, карт, путівників, відеороликів, мобільних додатків; участь у туристичних виставках, ярмарках, форумах на національному та міжнародному рівнях для презентації туристичного продукту області та встановлення контактів з потенційними партнерами; організація інформаційних турів для представників туристичних компаній, засобів масової інформації, блогерів, які сприятимуть поширенню інформації про туристичні можливості області; проведення рекламних кампаній у засобах масової інформації, соціальних мережах, на туристичних порталах для підвищення впізнаваності туристичного бренду області та залучення цільових аудиторій; організація знакових подій – фестивалів, конкурсів, виставок, спортивних змагань, які можуть стати "магнітами" для туристів та сприяти формуванню позитивного іміджу регіону. Маркетингова стратегія повинна бути диференційованою для різних цільових аудиторій та ринків з урахуванням їх специфіки, потреб, мотивацій, каналів комунікації [3]. Особливу увагу слід

приділити цифровому маркетингу, який дозволяє ефективно досягати цільової аудиторії при відносно низьких витратах.

Диверсифікація туристичного продукту Київської області є необхідною умовою підвищення її конкурентоспроможності на туристичному ринку та забезпечення сталого розвитку туристичної галузі. Комплекс заходів щодо диверсифікації туристичного продукту має включати: розвиток екологічного туризму на базі об'єктів природно-заповідного фонду через створення екологічних стежок, організацію спостережень за птахами та тваринами, проведення екологічних таборів та експедицій, організацію фотополювання; розвиток сільського туризму через створення мережі агросадиб, фермерських господарств, які пропонують автентичний досвід сільського життя, участь у сільськогосподарських роботах, майстер-класи з народних ремесел, дегустацію традиційних страв; розвиток гастрономічного туризму через організацію гастрономічних маршрутів, дегустацій, кулінарних майстер-класів, фестивалів, які презентують традиційну кухню Середньої Наддніпрянщини, локальні продукти, традиції виноробства та броварства; розвиток культурно-пізнавального туризму через музеїфікацію історико-культурних об'єктів, створення тематичних маршрутів, присвячених різним історичним періодам та культурним феноменам, організацію історичних реконструкцій, фестивалів традиційної культури; розвиток активного туризму через створення мережі пішохідних, велосипедних, водних, кінних маршрутів різної складності, організацію спортивних змагань, таборів, тренувальних зборів; розвиток подієвого туризму через організацію різноманітних заходів – фестивалів, конкурсів, виставок, ярмарків, концертів, спортивних змагань, які можуть приваблювати туристів, особливо у міжсезоння; розвиток ділового туризму через створення умов для проведення конференцій, форумів, тренінгів, корпоративних заходів, зокрема у приміській зоні Києва; розвиток медичного та оздоровчого туризму через модернізацію санаторно-курортних закладів, створення велнес-центрів, які пропонують комплексні програми оздоровлення з використанням

природних лікувальних ресурсів області. Диверсифікація туристичного продукту повинна здійснюватися з урахуванням ресурсного потенціалу різних районів області, потреб цільових сегментів туристичного ринку, сезонності туристичної діяльності.

Підвищення якості туристичних послуг є критично важливим фактором зростання конкурентоспроможності Київської області на туристичному ринку та збільшення туристичних потоків. Комплекс заходів щодо підвищення якості туристичних послуг має включати: розробку та впровадження регіональних стандартів якості туристичних послуг, які враховують міжнародні вимоги та специфіку туристичної діяльності в області; створення системи сертифікації та категоризації закладів розміщення, харчування, екскурсійних послуг, яка забезпечить прозорість ринку та дозволить туристам орієнтуватися у якості послуг; впровадження системи моніторингу та оцінки якості туристичних послуг, яка включатиме регулярні опитування туристів, аналіз відгуків у соціальних мережах та на туристичних порталах, перевірки методом "таємний гість"; реалізацію програм підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для туристичної галузі, зокрема організацію спеціалізованих курсів, тренінгів, майстер-класів для працівників закладів розміщення, харчування, екскурсиводів, гідів-перекладачів, працівників туристично-інформаційних центрів; стимулювання впровадження інновацій у туристичну діяльність, зокрема цифрових технологій, які підвищують зручність та якість обслуговування туристів; розвиток системи туристичної навігації та інформаційного забезпечення, яка дозволить туристам легко орієнтуватися на території області та отримувати необхідну інформацію; забезпечення безпеки туристів через створення системи попередження та реагування на надзвичайні ситуації, підвищення рівня медичного обслуговування у туристичних зонах, боротьбу зі злочинністю та шахрайством у сфері туризму [43]. Підвищення якості туристичних послуг повинно здійснюватися системно та охоплювати всі

компоненти туристичного продукту – від планування подорожі та отримання інформації до завершення перебування та збору відгуків.

Збереження та актуалізація історико-культурної спадщини Київської області є важливою складовою підвищення її туристичної привабливості та забезпечення сталого розвитку культурно-пізнавального туризму. Комплекс заходів щодо збереження та актуалізації історико-культурної спадщини має включати: інвентаризацію та паспортизацію об'єктів історико-культурної спадщини з визначенням їх технічного стану, історико-культурної цінності, туристичного потенціалу; реставрацію та консервацію пам'яток архітектури, історії, археології, які перебувають у незадовільному технічному стані та потребують невідкладних заходів із збереження; музеєфікацію об'єктів історико-культурної спадщини, яка передбачає їх пристосування для туристичного відвідування, створення експозицій, інформаційних матеріалів, організацію екскурсійного обслуговування; розвиток інфраструктури навколо об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема створення паркінгів, закладів харчування, сувенірних магазинів, санітарних зон, які забезпечують комфортні умови для туристів; впровадження інноваційних технологій інтерпретації історико-культурної спадщини, зокрема використання віртуальної та доповненої реальності, 3D-моделювання, інтерактивних експозицій, аудіогідів, які дозволяють підвищити атрактивність об'єктів для різних категорій туристів; організацію культурно-освітніх програм, майстер-класів, історичних реконструкцій, тематичних заходів, які сприяють популяризації історико-культурної спадщини та залученню різних аудиторій; створення тематичних маршрутів, які об'єднують об'єкти історико-культурної спадщини за хронологічним, типологічним, тематичним принципом та забезпечують комплексне представлення історико-культурного потенціалу області. Збереження та актуалізація історико-культурної спадщини повинні здійснюватися з дотриманням принципів автентичності, наукової достовірності,

поваги до культурного розмаїття, а також з урахуванням потреб та інтересів місцевих громад, на території яких розташовані об'єкти спадщини.

Сталий розвиток туризму в Київській області є необхідною умовою збереження природних та культурних ресурсів для майбутніх поколінь та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності регіону на туристичному ринку. Комплекс заходів щодо забезпечення сталого розвитку туризму має включати: впровадження системи моніторингу та управління туристичними потоками, яка дозволить контролювати навантаження на природні та культурні ресурси, запобігати їх деградації, оптимізувати розподіл туристів у просторі та часі; стимулювання впровадження екологічних технологій та практик у діяльність суб'єктів туристичного бізнесу, зокрема енергоефективних технологій, водозберігаючих систем, систем переробки відходів, використання відновлюваних джерел енергії; розвиток екологічно безпечних видів транспорту для туристичних перевезень, зокрема електромобілів, велосипедів, річкового транспорту, а також створення відповідної інфраструктури – зарядних станцій, велосипедних доріжок, причалів; підтримка виробництва та використання місцевих, екологічно чистих продуктів у закладах харчування, що сприяє зменшенню вуглецевого сліду від транспортування продуктів та підтримці місцевих виробників; організація еколого-освітніх програм для туристів та місцевих жителів, які формують екологічну свідомість, відповідальне ставлення до природних та культурних ресурсів; стимулювання залучення місцевих громад до управління туристичною діяльністю, забезпечення справедливого розподілу вигод від туризму, підтримка традиційних ремесел, культурних практик, місцевої ідентичності; впровадження системи сертифікації сталого туризму, яка дозволить вирізнити та підтримати суб'єктів туристичної діяльності, які дотримуються принципів сталості [42]. Сталий розвиток туризму повинен ґрунтуватися на балансі економічних, соціальних та екологічних аспектів туристичної діяльності, враховувати потреби та інтереси всіх стейкхолдерів –

туристів, місцевих громад, бізнесу, органів влади, природоохоронних організацій.

Цифрова трансформація туристичної галузі Київської області є необхідною умовою підвищення її конкурентоспроможності в умовах глобальної цифровізації економіки та зміни споживчої поведінки туристів. Комплекс заходів щодо цифрової трансформації туризму має включати: створення цифрової платформи "Туристична Київщина", яка об'єднає інформацію про туристичні ресурси та об'єкти, заклади розміщення та харчування, транспортне сполучення, події та заходи, туристичні маршрути, а також забезпечить можливість онлайн-бронювання послуг, придбання квитків, формування індивідуальних туристичних програм; розробку мобільного додатка, який надаватиме туристам актуальну інформацію, навігацію, рекомендації, відгуки, дозволить планувати маршрути, спілкуватися з іншими туристами, ділитися враженнями; впровадження технологій віртуальної та доповненої реальності для інтерпретації туристичних об'єктів, створення віртуальних турів, які можуть бути як самостійним туристичним продуктом, так і засобом просування реальних туристичних об'єктів; розвиток системи безконтактних платежів, електронних квитків, QR-кодів, які підвищують зручність та безпеку обслуговування туристів; впровадження системи збору та аналізу даних про туристичні потоки, їх структуру, поведінку, витрати, яка дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення, оптимізувати маркетингові заходи, адаптувати туристичний продукт до потреб цільових аудиторій; розвиток цифрових компетенцій працівників туристичної галузі через організацію спеціалізованих тренінгів, курсів, майстер-класів; створення мережі Wi-Fi у основних туристичних зонах, забезпечення стабільного мобільного покриття по всій території області, що є необхідною умовою для використання цифрових технологій туристами. Цифрова трансформація туризму повинна здійснюватися комплексно, охоплюючи всі етапи подорожі туриста – від планування та бронювання до оцінки досвіду після завершення подорожі, а також всі аспекти

управління туристичною діяльністю – від маркетингу до моніторингу та оцінки результатів.

3.3. Шляхи підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області

Підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області потребує застосування комплексного стратегічного підходу, який базується на чіткому розумінні наявних ресурсів, їх цінності та можливостей інтеграції в регіональний туристичний продукт. Ефективність використання туристичного потенціалу визначається співвідношенням між наявними туристичними ресурсами та рівнем їх залучення до туристичної діяльності, а також економічними, соціальними та екологічними результатами такого використання. Аналіз сучасного стану туристичного потенціалу Київської області свідчить про наявність значного розриву між ресурсними можливостями території та фактичними показниками розвитку туристичної галузі, що проявляється у недостатньому рівні туристичних потоків, їх нерівномірному просторовому та сезонному розподілі, обмеженому економічному впливі туризму на розвиток регіону [39]. Основними причинами недостатньої ефективності використання туристичного потенціалу області є фрагментарність підходу до розвитку туристичної галузі, відсутність системної взаємодії між її стейкхолдерами, недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури, низька якість туристичних послуг, обмежена інформаційна підтримка туристичної діяльності, недостатній рівень інновацій в туристичній сфері. Підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області має ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, інноваційності, конкурентоспроможності, інклюзивності, та передбачати комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на трансформацію ресурсного потенціалу території в конкурентоспроможний туристичний продукт.

Оптимізація просторової організації туристичної діяльності в Київській області є ключовим напрямом підвищення ефективності використання її туристичного потенціалу. Просторовий аналіз розміщення туристичних ресурсів, об'єктів та інфраструктури свідчить про їх нерівномірний розподіл територією області, з високою концентрацією у приміській зоні Києва та вздовж основних транспортних магістралей, що призводить до диспропорцій у розвитку туризму та недовикористання потенціалу окремих районів. Оптимізація просторової організації туристичної діяльності має здійснюватися через формування туристичних кластерів - територіальних утворень з високою концентрацією туристичних ресурсів та об'єктів, які пов'язані спільною інфраструктурою, маркетинговою стратегією, системою управління та створюють синергетичний ефект від взаємодії. На основі аналізу ресурсного потенціалу та сучасного стану розвитку туризму доцільним є формування наступних туристичних кластерів Київської області: "Київське Полісся" (північна частина області, включно з Чорнобильською зоною) з орієнтацією на екологічний, науковий, промисловий, сільський, військово-патріотичний туризм; "Дніпровський коридор" (територія вздовж Дніпра та Київського водосховища) з орієнтацією на водний, рекреаційний, культурно-пізнавальний, подієвий туризм; "Білоцерківський" (центральна та південна частини області з центром у Білій Церкві) з орієнтацією на культурно-пізнавальний, діловий, подієвий, гастрономічний туризм; "Надросся" (південно-західна частина області, басейн річки Рось) з орієнтацією на сільський, екологічний, активний, гастрономічний туризм; "Трипільський" (територія вздовж Дніпра на південь від Києва, з центрами у Трипільлі та Ржищеві) з орієнтацією на археологічний, культурно-пізнавальний, подієвий туризм. Формування туристичних кластерів дозволить забезпечити комплексний розвиток туристичних територій, оптимізувати використання ресурсів, підвищити конкурентоспроможність туристичного продукту, розширити просторові межі туристичної діяльності в області.

Інтегрований підхід до формування та просування регіонального туристичного продукту є необхідною умовою підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області. Сучасний стан туристичного ринку характеризується високим рівнем конкуренції, диверсифікацією туристичних інтересів та мотивацій, індивідуалізацією туристичного попиту, що потребує перегляду традиційних підходів до формування туристичного продукту. Інтегрований туристичний продукт Київської області має створюватися на основі поєднання різних видів туризму, туристичних ресурсів та об'єктів, інфраструктурних елементів, що дозволить забезпечити унікальність пропозиції, задовольнити комплекс потреб різних сегментів туристичного ринку, подовжити тривалість перебування туристів у регіоні, збільшити їх витрати, зменшити сезонні коливання [18].

Перспективними напрямками інтеграції є: поєднання культурно-пізнавального та екологічного туризму через створення маршрутів, які включають відвідування історико-культурних об'єктів та природних територій; інтеграція гастрономічного туризму з сільським та етнографічним через організацію кулінарних турів, які передбачають знайомство з традиційною кухнею, відвідування фермерських господарств, участь у традиційних святах та обрядах; поєднання ділового туризму з культурно-пізнавальним, рекреаційним, гастрономічним через розробку програм для учасників ділових заходів, які включають екскурсії, відпочинок, дегустації; інтеграція активного туризму з екологічним, сільським, культурно-пізнавальним через створення комбінованих маршрутів, які поєднують фізичну активність з пізнавальними елементами. Інтегрований підхід має також застосовуватися при просуванні туристичного продукту через формування комплексних інформаційних матеріалів, участь у виставкових заходах, які представляють різні види туризму, розробку спільних маркетингових кампаній для різних туристичних об'єктів та напрямів.

Підвищення транспортної доступності туристичних об'єктів є критично важливим напрямом підвищення ефективності використання туристичного

потенціалу Київської області. Аналіз сучасного стану транспортної інфраструктури свідчить про наявність значних проблем, які обмежують доступність окремих туристичних об'єктів та територій, зокрема: незадовільний стан автомобільних доріг місцевого значення, відсутність регулярного транспортного сполучення з віддаленими туристичними об'єктами, недостатній розвиток альтернативних видів транспорту, відсутність єдиної системи туристичної навігації. Підвищення транспортної доступності туристичних об'єктів має здійснюватися через реалізацію комплексу заходів: реконструкцію автомобільних доріг місцевого значення, які забезпечують доступ до ключових туристичних об'єктів області, з пріоритизацією напрямків з найбільшим туристичним потенціалом; розвиток мережі регулярних автобусних маршрутів, які з'єднують основні транспортні вузли (залізничні станції, автовокзали) з туристичними центрами області; створення сезонних туристичних маршрутів громадського транспорту, які функціонують у періоди найбільшої туристичної активності; розвиток водного транспортного сполучення на Дніпрі, Київському та Канівському водосховищах, включаючи регулярні та чартерні рейси, круїзні маршрути, послуги оренди маломірних суден; створення та розвиток мережі велосипедних маршрутів, які з'єднують туристичні об'єкти в межах туристичних кластерів та дестинацій; впровадження інноваційних транспортних рішень - електромобілів, сігвеїв, електросамокатів для пересування туристів у межах туристичних зон; формування єдиної системи туристичної навігації, яка включає дорожні знаки, інформаційні щити, QR-коди, GPS-треки, мобільні додатки, що забезпечують зручне орієнтування туристів. Підвищення транспортної доступності дозволить залучити до туристичного обігу нові території та об'єкти, збільшити туристичні потоки, забезпечити більш рівномірний просторовий розподіл туристів, подовжити їх перебування в регіоні.

Впровадження інноваційних технологій та методів інтерпретації спадщини є перспективним напрямом підвищення атрактивності туристичних об'єктів Київської області та ефективності використання її туристичного потенціалу.

Традиційні підходи до презентації природної та культурної спадщини часто не відповідають очікуванням сучасних туристів, які прагнуть не пасивного споглядання, а активної взаємодії, отримання унікального досвіду, емоційного залучення. Впровадження інноваційних технологій та методів інтерпретації спадщини має здійснюватися через: використання технологій віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) для відтворення історичних подій, реконструкції зруйнованих або втрачених об'єктів, візуалізації природних процесів, створення імерсивного досвіду занурення в історичне середовище; створення інтерактивних експозицій та інсталяцій, які передбачають активну взаємодію відвідувачів з експонатами, стимулюють використання різних органів чуття, сприяють кращому запам'ятовуванню інформації; впровадження технологій 3D-моделювання та 3D-друку для створення макетів, реплік, реконструкцій об'єктів спадщини, які можна використовувати в освітніх та інтерпретаційних цілях; розвиток мультимедійних технологій - аудіогідів, відеопроєкцій, голограм, інтерактивних екранів, які дозволяють представити інформацію в цікавій та доступній формі для різних категорій відвідувачів; організацію історичних реконструкцій, живих музеїв, театралізованих екскурсій, які відтворюють атмосферу різних історичних періодів, демонструють традиційні ремесла, обряди, побут; впровадження ігрових технологій - квестів, головоломок, рольових ігор, які перетворюють пізнавальний процес на захоплюючу пригоду, стимулюють дослідницьку активність туристів; розвиток сторітелінгу - мистецтва розповіді історій, яке дозволяє створити емоційний зв'язок з аудиторією, передати цінності та смисли, пов'язані з об'єктами спадщини.

Розвиток туристичної інфраструктури, яка відповідає міжнародним стандартам якості та потребам різних сегментів туристичного ринку, є необхідною умовою підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області. Аналіз сучасного стану туристичної інфраструктури свідчить про її недостатній розвиток, особливо у віддалених від Києва районах, невідповідність міжнародним стандартам якості, недостатню

різноманітність пропозицій для різних категорій туристів. Розвиток туристичної інфраструктури має здійснюватися через: модернізацію існуючих та створення нових засобів розміщення різних типів та цінових категорій - готелів, мотелів, хостелів, кемпінгів, агросадиб, які забезпечують комфортні умови проживання для різних категорій туристів; розвиток мережі закладів харчування, які пропонують якісні послуги, використовують місцеві продукти, представляють регіональну кухню, враховують різні дієтичні потреби туристів; створення та облаштування туристичних маршрутів різної тематики та складності, обладнаних інформаційними стендами, вказівниками, місцями для відпочинку, оглядовими майданчиками, санітарними зонами; розвиток інфраструктури активного туризму - велосипедних та пішохідних доріжок, пунктів прокату спортивного обладнання, обладнаних місць для водних видів спорту, альпінізму, скелелазіння; створення та розвиток туристично-інформаційних центрів, які надають інформаційну підтримку туристам, розповсюджують інформаційні матеріали, здійснюють бронювання послуг, організовують екскурсії; розвиток інфраструктури для проведення подій - концертних майданчиків, виставкових центрів, фестивалейних локацій, які можуть приймати заходи різного масштабу та спрямування; забезпечення інфраструктурної доступності туристичних об'єктів для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення відповідно до принципів універсального дизайну. Розвиток туристичної інфраструктури має здійснюватися з урахуванням принципів сталого розвитку, енергоефективності, екологічності, гармонійного поєднання з природним та історичним середовищем. Пріоритет має надаватися проектам, які передбачають використання відновлюваних джерел енергії, ефективне використання ресурсів, мінімізацію відходів, збереження автентичності та культурної ідентичності території.

Формування та просування туристичного бренду Київської області є ефективним інструментом підвищення її привабливості для туристів та конкурентоспроможності на туристичному ринку. Бренд території - це не просто

логотип та слоган, а комплексна система асоціацій, емоцій, цінностей, які пов'язані з цією територією у свідомості цільових аудиторій [37]. Формування туристичного бренду Київської області має ґрунтуватися на її унікальних конкурентних перевагах: географічному положенні навколо столиці України, багатій історико-культурній спадщині, яка відображає ключові етапи розвитку української державності та культури (від трипільської культури до сучасності), різноманітних природних ландшафтах (ліси, річки, озера, водосховища), традиційній культурі та гастрономії Середньої Наддніпрянщини, унікальних об'єктах глобального значення (Чорнобильська зона). Процес формування бренду має включати: проведення маркетингових досліджень для виявлення сприйняття Київської області різними цільовими аудиторіями, їх очікувань, потреб, мотивацій; розробку концепції бренду, яка визначає його сутність, цінності, позиціонування, візуальну та вербальну ідентичність; створення системи бренд-комунікацій, яка включає різноманітні канали та інструменти донесення інформації про бренд до цільових аудиторій; впровадження бренду в практику діяльності суб'єктів туристичної сфери, місцевих органів влади, громадських організацій; моніторинг та оцінку ефективності бренду, внесення необхідних коректив. Просування туристичного бренду Київської області має здійснюватися через: створення та підтримку офіційного туристичного порталу та сторінок у соціальних мережах; розробку та поширення якісних інформаційних матеріалів про туристичні можливості області; участь у туристичних виставках, ярмарках, форумах на національному та міжнародному рівнях; організацію інформаційних турів для представників туристичних компаній, засобів масової інформації, блогерів; проведення рекламних кампаній у засобах масової інформації, соціальних мережах, на туристичних порталах; організацію знакових подій, які сприяють формуванню позитивного іміджу регіону. Формування та просування туристичного бренду дозволить підвищити впізнаваність Київської області на туристичному ринку, сформувати її

позитивний імідж, диференціювати від конкурентів, стимулювати туристичні потоки.

Розвиток подієвого туризму є перспективним напрямом підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області, який дозволяє привертати увагу туристів, стимулювати повторні відвідування, подовжувати туристичний сезон, формувати позитивний імідж регіону. Аналіз сучасного стану подієвого туризму в області свідчить про наявність цікавих заходів різної тематики, але недостатню системність їх організації, обмежену інформаційну підтримку, нерівномірний розподіл у просторі та часі. Розвиток подієвого туризму має здійснюватися через: формування річного календаря подій, який забезпечує рівномірний розподіл заходів протягом року та охоплення різних районів області; створення знакових подій міжнародного рівня, які можуть стати "магнітами" для туристів та сприяти формуванню позитивного іміджу регіону; розвиток тематичних фестивалів, пов'язаних з культурною спадщиною регіону - трипільською культурою, Київською Руссю, козацтвом, традиційними ремеслами, фольклором, гастрономією; організацію спортивних подій - змагань з водних видів спорту на Дніпрі та водосховищах, з велоспорту, бігу, орієнтування на місцевості, екстремальних видів спорту; проведення культурно-мистецьких заходів - концертів, театральних фестивалів, художніх пленерів, літературних читань у історичних та природних локаціях; організацію ділових заходів - конференцій, форумів, виставок, ярмарків, які приваблюють професійну аудиторію та сприяють розвитку ділового туризму; підтримку традиційних народних свят та обрядів, які відображають автентичну культуру регіону та приваблюють туристів, зацікавлених у етнографічному туризмі. Для підвищення ефективності подієвого туризму необхідно забезпечити: належну інфраструктуру для проведення подій різного масштабу та формату; професійний підхід до організації заходів з дотриманням міжнародних стандартів якості та безпеки; ефективну інформаційну підтримку та просування подій через різні канали комунікації; співпрацю між організаторами подій,

туристичними компаніями, закладами розміщення та харчування для формування комплексних пропозицій для туристів; моніторинг та оцінку ефективності подій з метою їх постійного вдосконалення [28].

Розвиток сільського та екологічного туризму є перспективним напрямом диверсифікації туристичного продукту Київської області та підвищення ефективності використання її туристичного потенціалу, особливо в умовах зростаючого глобального тренду на сталий туризм, екологічну свідомість, автентичний досвід. Київська область має значний потенціал для розвитку цих видів туризму завдяки наявності автентичних сільських поселень, збереженим традиціям сільського господарства та ремесел, мальовничим природним ландшафтам, об'єктам природно-заповідного фонду, а також близькості до Києва, що забезпечує стабільний потік потенційних туристів. Розвиток сільського та екологічного туризму має здійснюватися через: створення мережі сільських садиб, які пропонують автентичний досвід проживання у сільській місцевості, знайомство з традиційним способом життя, участь у сільськогосподарських роботах, майстер-класи з народних ремесел; підтримку фермерських господарств, які займаються органічним сільським господарством, традиційними промислами (бджільництво, садівництво, виноградарство, тваринництво) та готові приймати туристів; розвиток мережі екологічних стежок, оглядових майданчиків, інформаційних центрів на території об'єктів природно-заповідного фонду, які забезпечують можливості для екологічної освіти та відпочинку на природі; організацію тематичних екскурсій та програм, які знайомлять з природними та культурними особливостями сільських територій, традиційними промислами, гастрономічними традиціями; створення тематичних маршрутів, які об'єднують різні об'єкти сільського та екологічного туризму - садиби, ферми, природні території, ремісничі майстерні, локальні гастрономічні атракції; організацію подій, які популяризують сільський та екологічний туризм - фестивалів, ярмарків, майстер-класів, екологічних акцій, сільських свят; впровадження екологічних стандартів та практик у діяльність

суб'єктів туристичного бізнесу, зокрема енергоефективних технологій, водозберігаючих систем, систем переробки відходів, використання відновлюваних джерел енергії. Розвиток сільського та екологічного туризму сприятиме диверсифікації економіки сільських територій, створенню додаткових джерел доходу для сільського населення, збереженню культурної спадщини та традиційного способу життя, зменшенню міграції з сільської місцевості, відродженню депресивних сільських територій, формуванню екологічної свідомості туристів та місцевих жителів.

Впровадження інноваційних форм організації туристичної діяльності є необхідною умовою підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Київської області в умовах динамічних змін туристичного ринку, цифрової трансформації економіки, зміни споживчої поведінки туристів. Інноваційні форми організації туристичної діяльності можуть включати: створення туристичних хабів - багатофункціональних просторів, які поєднують інформаційну, освітню, розважальну, комерційну функції та служать точками входу туристів до дестинації, центрами координації туристичної діяльності, місцями взаємодії різних стейкхолдерів туристичного ринку; розвиток мережі коворкінгів та креативних просторів у туристичних центрах, які сприяють розвитку креативних індустрій, стартапів у сфері туризму, формуванню спільноти інноваторів, створенню нових туристичних продуктів; впровадження моделі "розумної туристичної дестинації" (smart tourism destination), яка передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, інтернету речей, великих даних, штучного інтелекту в управління туристичною діяльністю, обслуговування туристів, маркетинг дестинації; розвиток туристичних акселераторів та інкубаторів, які надають підтримку інноваційним проектам у сфері туризму - консультації, навчання, менторство, фінансування, доступ до мережі контактів, що сприяє впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності туристичної галузі; створення віртуальних туристичних офісів, які надають інформаційну підтримку туристам онлайн,

забезпечують можливість віртуального планування подорожі, бронювання послуг, отримання консультацій у режимі реального часу; розвиток туристичних маркетплейсів - цифрових платформ, які об'єднують пропозиції різних суб'єктів туристичного ринку та забезпечують можливість формування індивідуальних туристичних програм, бронювання послуг, здійснення платежів; впровадження моделі економіки спільного користування (sharing economy) у туристичній сфері - спільного використання ресурсів, обміну послугами, краудсорсингу, що дозволяє оптимізувати витрати, підвищити ефективність використання ресурсів, створити нові можливості для туристів та місцевих жителів. Впровадження інноваційних форм організації туристичної діяльності дозволить підвищити конкурентоспроможність туристичного продукту Київської області, залучити нові сегменти туристичного ринку, оптимізувати використання ресурсів, створити нові бізнес-моделі та джерела доходу.

ВИСНОВКИ

Отже, теоретичне обґрунтування сутності туристичного потенціалу показало, що це складна багатокомпонентна система, яка інтегрує природні, історико-культурні, інфраструктурні, економічні, соціальні та інші ресурси території. Структура туристичного потенціалу включає 15 взаємопов'язаних компонентів: природно-ресурсний, історико-культурний, інфраструктурний, кадровий, інформаційний, інвестиційно-фінансовий, інноваційний, екологічний, управлінський, маркетинговий, безпековий, соціально-культурний, економічний, інституційний та просторовий.

Аналіз природно-рекреаційних ресурсів Київської області виявив їх унікальність та різноманітність. Регіон розташований у межах двох фізико-географічних зон - Полісся та Лісостепу, що забезпечує багатство ландшафтів, сприятливі кліматичні умови, розгалужену мережу водних об'єктів, значні лісові масиви та розвинену мережу природно-заповідного фонду, який становить 11,7% території області.

Дослідження історико-культурної спадщини регіону показало наявність 3978 об'єктів культурної спадщини, серед яких 2010 археологічних пам'яток, 1365 пам'яток історії, 390 архітектурних об'єктів. Особливою цінністю володіють пам'ятки трипільської культури, Київської Русі, козацької доби, унікальні архітектурні комплекси, музеї, сакральні споруди, що створює потужний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму.

Аналіз туристичної інфраструктури виявив низку проблем, зокрема нерівномірний просторовий розподіл об'єктів, недостатній рівень розвитку закладів розміщення та харчування, обмежену кількість туристичних інформаційних центрів, низький рівень цифровізації та інноваційності туристичних послуг.

Дослідження туристичних потоків області демонструє позитивну динаміку відновлення після кризового періоду пандемії та війни. У 2023 році загальний

туристичний потік склав 1,67 млн осіб, з яких 87,4% припадає на внутрішній туризм. Домінуючими цілями відвідування є відпочинок та рекреація (38,2%), культурно-пізнавальний туризм (24,6%), відвідування родичів та друзів (11,3%).

Економічний аналіз показав, що внесок туризму у валовий регіональний продукт складає 7,6%, а сукупна зайнятість, пов'язана з туризмом, становить 6,9% від загальної зайнятості в області. Найвищий економічний ефект генерують рекреаційний (32,2%), культурно-пізнавальний (22,0%) та діловий (16,1%) типи туризму.

Стратегічними напрямками розвитку туристичного потенціалу Київської області визначено формування туристичних кластерів, інтегрований підхід до створення туристичного продукту, модернізацію інфраструктури, цифрову трансформацію галузі, розвиток людського капіталу, впровадження інноваційних технологій інтерпретації спадщини.

Ключовими заходами підвищення ефективності туристичного потенціалу є створення регіональної туристичної стратегії, розвиток інституційного забезпечення, вдосконалення маркетингової політики, диверсифікація туристичного продукту, підвищення якості послуг, збереження історико-культурної спадщини.

Серед перспективних напрямів розвитку туризму в області визначено екологічний, сільський, гастрономічний, подієвий, діловий, медичний та оздоровчий туризм, чорнобильський туризм, які мають значний потенціал для залучення різних цільових аудиторій.

Впровадження інноваційних форм організації туристичної діяльності, зокрема створення туристичних хабів, розвиток цифрових платформ, впровадження концепції "розумної туристичної дестинації", дозволить підвищити конкурентоспроможність туристичного продукту Київської області.

Тож, реалізація комплексу запропонованих заходів забезпечить ефективне використання туристичного потенціалу регіону, сприятиме диверсифікації економіки, створенню робочих місць, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості життя населення Київської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аберкромбі Б. Сталий туризм: глобальні виклики та регіональні практики : монографія / Б. Аберкромбі, С. Сміт. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 368 с.
2. Агеєва В. П. Туристичний потенціал України : теорія, методологія, практика : навч. посіб. / В. П. Агеєва. – Київ : Київський університет, 2020. – 452 с.
3. Алексєєва Ю. В. Інноваційні технології в туристичному бізнесі : підручник / Ю. В. Алексєєва. – Харків : Фоліо, 2019. – 312 с.
4. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг : підручник / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – Київ : Альтерпрес, 2018. – 401 с.
5. Балабанов І. Т. Економіка туризму : навч. посіб. / І. Т. Балабанов, А. І. Балабанов. – Київ : Знання, 2020. – 343 с.
6. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу / О. О. Бейдик. – Київ : Київський університет, 2019. – 573 с.
7. Біль М. М. Територіальна організація туристичної системи : монографія / М. М. Біль. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2017. – 338 с.
8. Борушак М. А. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : монографія / М. А. Борушак. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2018. – 288 с.
9. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посіб. / В. В. Величко. – Харків : ХНУМГ, 2019. – 275 с.
10. Воробйова О. А. Сталий розвиток туризму : теорія, методологія, практика : монографія / О. А. Воробйова. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 416 с.

11. Гаврилюк А. М. Інфраструктурне забезпечення туристичної діяльності : навч. посіб. / А. М. Гаврилюк. – Київ : Кондор, 2018. – 351 с.
12. Гладкий О. В. Менеджмент туристичної діяльності : підручник / О. В. Гладкий. – Київ : Академвидав, 2019. – 408 с.
13. Гоблик В. В. Туристичний потенціал регіонів України : навч. посіб. / В. В. Гоблик. – Львів : Компакт-ЛТД, 2020. – 312 с.
14. Дзюбіна А. В. Інноваційні технології в туризмі : теорія та практика : монографія / А. В. Дзюбіна. – Львів : Видавництво ЛНУ, 2017. – 287 с.
15. Дубодєлова А. В. Маркетинг туристичних послуг : підручник / А. В. Дубодєлова. – Київ : Знання, 2020. – 374 с.
16. Забалдіна Ю. Б. Економіка туризму : навч. посіб. / Ю. Б. Забалдіна. – Київ : Альтерпрес, 2019. – 272 с.
17. Зінько Ю. В. Рекреаційна географія : навч. посіб. / Ю. В. Зінько. – Львів : ЛНУ, 2018. – 228 с.
18. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : підручник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2020. – 342 с.
19. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : підручник / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – Київ : Знання, 2019. – 334 с.
20. Любіцева О. О. Туристичне країнознавство : підручник / О. О. Любіцева. – Київ : Київський університет, 2018. – 407 с.
21. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : підручник / М. П. Мальська, В. В. Худо. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 368 с.
22. Михайличенко Г. І. Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г. І. Михайличенко. – Київ : КНТЕУ, 2018. – 428 с.

23. Нездоймінов С. Г. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2019. – 294 с.
24. Папп В. В. Туристичний потенціал сільських територій : монографія / В. В. Папп. – Ужгород : Видавництво УжНУ, 2017. – 332 с.
25. Поколодна М. М. Рекреаційний туризм : навч. посіб. / М. М. Поколодна. – Харків : ХНАМГ, 2019. – 285 с.
26. Правик Ю. М. Маркетинг туризму : підручник / Ю. М. Правик. – Київ : Знання, 2020. – 303 с.
27. Романів П. В. Геологічні пам'ятки в туризмі : навч. посіб. / П. В. Романів. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2018. – 204 с.
28. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс України : навч. посіб. / М. Й. Рутинський. – Київ : Знання, 2019. – 287 с.
29. Самойленко А. А. Туристське краєзнавство : навч. посіб. / А. А. Самойленко. – Київ : Альтерпрес, 2020. – 264 с.
30. Смирнов І. Г. Логістика туризму : навч. посіб. / І. Г. Смирнов. – Київ : Знання, 2019. – 447 с.
31. Стеценко Т. О. Інформаційні технології в туризмі : підручник / Т. О. Стеценко. – Київ : Кондор, 2018. – 232 с.
32. Ткаченко Т. І. Сталій розвиток туризму : теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. – Київ : КНТЕУ, 2021. – 463 с.
33. Шаптала О. С. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / О. С. Шаптала. – Київ : Кондор, 2019. – 312 с.
34. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії : підручник / І. М. Школа. – Чернівці : Книги-XXI, 2020. – 424 с.

35. Штефан Л. В. Інноваційні технології в туризмі : навч. посіб. / Л. В. Штефан. – Харків : ХНЕУ, 2017. – 211 с.
36. Щука Г. П. Туристичне країнознавство : підручник / Г. П. Щука. – Київ : Знання, 2018. – 276 с.
37. Яворська В. В. Географія туризму : навч. посіб. / В. В. Яворська. – Одеса : Астропринт, 2020. – 300 с.
38. Яковенко О. В. Сучасні тенденції розвитку туризму : монографія / О. В. Яковенко. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 388 с.
39. Яровий В. Ф. Інформаційне забезпечення туристичної діяльності : підручник / В. Ф. Яровий. – Київ : Кондор, 2019. – 346 с.
40. Яценко О. М. Туристичний маркетинг : навч. посіб. / О. М. Яценко. – Київ : Альтерпрес, 2020. – 278 с.
41. Barros C. P. Tourism economics : monograph / C. P. Barros. – Kyiv : Lira-K Publishing House, 2019. – 412 p.
42. García-Rodríguez F. J. Sustainable tourism management : textbook / F. J. García-Rodríguez. – Kyiv : Condor Publishing House, 2020. – 287 p.
43. Lomine L. Tourism theory and practice : monograph / L. Lomine, M. Bricheno. – Kyiv : Knowledge Publishing House, 2021. – 356 p.
44. Smith R. Innovative technologies in tourism : textbook / R. Smith, J. Smith. – Kyiv : Alterpress Publishing House, 2018. – 312 p.